

АЛЯКСЕЙ ПЫСІН (1920—1981)

* * *

Птушыныя гнёзды пад снегам заснулі,
Дрымотную пражу завеі прадуць.
А хочаш – зімой закукуюць зязюлі,
Мядовыя росы на дол упадуць.

Я сам пажадаў сёння гэткага раю.
На беразе казкі зімовай стаю;
Прыгожае імя тваё паўтараю,
Насустрач любоў выклікаю тваю.

Дыханнем качу тваё імя па снезе,
Качу, нібы сонца, па белых ляхах;
І падымаюць галовы мядзведзі,
Што спалі ў мядова-малінавых снах.

1965 г.
Фота Веранікі Клімашэвіч

У першым паўгоддзі 2026 года ў часопісе будуць змешчаны:

- **Аповесць** Віктара Варанца «Люцыфер ужо ў Гродне»
- **Аповесць** Людмілы Лазуты «Тры Марыі»
- **Аповесць-эсэ** Валянціны Кадзетавай «Адлюстраванне мора»
- **Апавяданні** Таццяны Дземідовіч, Генадзя Аўласенкі, Святланы Бязлепкінай, Івана Пяшко, Людмілы Кебіч, Ніны Рыбік, Вольгі Таляронак, Анатоля Бутэвіча, Сяргея Сцяпана, Алы Клемянок, Паліны Корневай, Галіны Лазіцкай, Яўгеніі Лязо, Наталлі Шастаковай, Уладзіміра Васько, Вікторыі Сон і інш.
- **Лірычныя мініяцюры** «Паміж кубкам і вуснамі» Казіміра Камейшы
- **Вершы** Алеся Бадака, Міхася Башлакова, Міхася Пазнякова, Навума Гальпяровіча, Анатоля Экава, Змітрака Марозава, Рагнеда Малахоўскага, Іны Фралавай, Івана Капыловіча, Хведара Гурыновіча, Яўгена Хвалёя, Пятра Жаўняровіча, Людмілы Воранавай, Настассі Нарэйкі, Наталлі Жызнеўскай, Таццяны Барысюк, Ганны Ціханавай, Галіны Загурскай, Віктара Кунцэвіча, Галіны Бабарыкі, Таццяны Яцук, Алены Міхаленкі, Генадзя Тарасевіча і інш.
- **Іван Лапо.** «Было ў маці сямёра дзяцей...». Раздзелы з дакументальна-мастацкай аповесці
- **Успаміны** Раісы Баравіковай «Падарункі жыцця»
- **Зміцер Давідоўскі.** «Вяртанне да Уладзіміра Дубоўкі»
- **Надзея Парчук.** «Тваім радкам звінец — не адзвінец». Да 90-годдзя Міхася Рудкоўскага
- **Гутарка** Зіновія Прыгодзіча з Навумам Гальпяровічам
- **Артыкулы Міколы Мікуліча** «Збудзіся, крывіч, з-пад нявольнага сну». (Пра творчасць Анатоля Бярозкі), «Сваё жыццё паклаў на шалі...» (Творчая індывідуальнасць Уладзіміра Жылкі), **Ганны Запартыкі** «У вакно маё яснасць глядзела...» (З гісторыі першага паэтычнага зборніка Канстанцыі Буйло), «Элаіза Пашкевіч (Цётка): дакументальная спадчына і пошукі біяграфіі», **Алега Слукі** «Вайна і мір Івана Чыгрынава» і інш.
- **Дзённікі** Вячаслава Адамчыка і Алеся Масарэнкі
- **Рэцэнзіі Анастасіі Рыцько** «Дар пісьменніцкі і божы» (Г. Марчук), **Наталлі Кандрашук** «Ды як лязо – дарога» (Н. Гарагляд), **Дзмітрыя Радзівончыка** «Гарызонт чакання чытача» (кнігі маладых гродзенскіх аўтараў), **Міхася Слівы** «Многія сем'і ў люстэрку адной» (Зм. Марозаў), **Міколы Мікуліча** «Нібы ў казачнай красе...» (Л. Воранава) і інш.

«Полымя»
ў Мінску можна набыць
у крамах і павільёнах «Белсаюздруку»:
крама № 13, плошча Перамогі, падземны пераход;
крама № 18, плошча Перамогі, падземны пераход;
крама «Глобус», вул. Валадарскага, 16;
павільён № 79, пр. Пераможцаў, 5.

ПАЭЗІЯ, ПРОЗА

Міхась Башлакоў. Важна кожнае імгненне... <i>Вершы</i>	3
Уладзімір Мажылоўскі. Лік д'ябла. Аповесць	6
Вольга Русілка. Выберы сабе адзін радок... <i>Вершы</i>	29
Казімір Камейша. Паміж кубкам і вуснамі	33
Андрэй Дарожкін. Я тут... <i>Вершы</i>	51
Тамара Бярэзіна. Мая дарога. <i>Вершы</i>	54
Аляксей Дзямідчык. Быць крутым, як Пашка Колесень. <i>Апавяданне</i>	57
Ірына Радзіхоўская. Было так спрадвеку. <i>Вершы</i>	61
Станіслаў Валодзька. Святло душы сваёй праліць. <i>Вершы</i>	64
Яўген Аснарэўскі. Залатое святло. <i>Апавяданне</i>	67
Кацярына Мізерыя. Я сонца ў косы заплятаю. <i>Вершы</i>	74
Людміла Шчэрба. Ён саграе мае далоні... <i>Вершы</i>	77
Вольга Алізар. Узаемная любоў. <i>Вершы</i>	81

НАВУКОВЫЯ ПУБЛІКАЦЫІ

Марына Лебедзева. Асветніцкая функцыя часопісаў выдавецтва «Мастацкая літаратура»	83
---	----

КРЫТЫКА І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Мікола Мікуліч. «Каб красавала свабодная ніва...» <i>Творчая індывідуальнасць Міхася Васілька</i>	90
---	----

ПАМЯЦЬ

Эмануіл Іофе. Творца з шматгранным талентам. <i>Да 140-годдзя беларускага паэта і вучонага Міхайлы Грамыкі</i>	100
Галіна Скрыган. Спакою душы не будзе. <i>Да 120-годдзя з дня нараджэння Яна Скрыгана</i>	108
Роза Станкевіч. Шчаслівы дарунак лёсу. <i>Да 95-годдзя Уладзіміра Караткевіча</i>	113

АРХІВЫ

Галіна Часлаўская. Што прапаноўваў беларускі кнігагандаль у 1930-х	120
--	-----

ВАРУНКІ І РАЗВАГІ

Анатоль Трафімчык. Вартасць радаводных доследаў: літаратурна-філасафічнае эсэ	125
---	-----

КНІГАРНЯ

Анастасія Гатоўчыц. Гісторыя станаўлення летапісца другой паловы XX стагоддзя, ці біяграфія Івана Шамякіна	138
--	-----

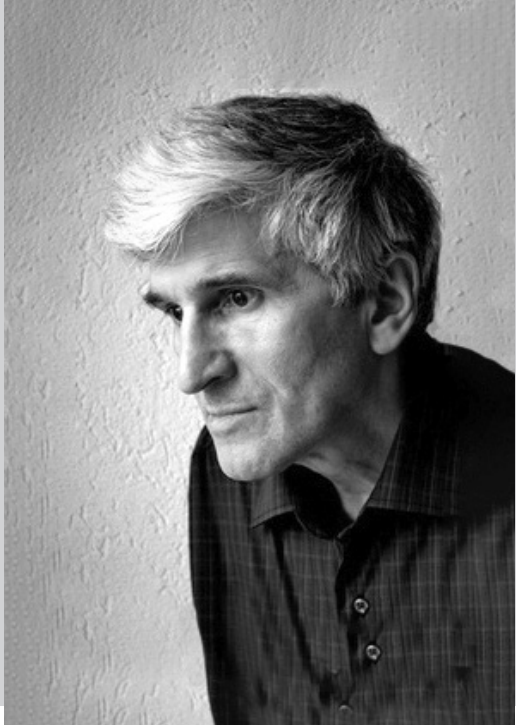
З РЭДАКЦЫЙНАЙ ПОШТЫ

Галіна Жызнеўская. Дабрыня і ўвага да чалавека	141
---	-----

Міхась Башлакоў

ВАЖНА КОЖНАЕ ІМГНЕННЕ...

Вершы

Башлакоў Міхась Захаравіч нарадзіўся 27 красавіка 1951 года ў пасёлку Станцыя Церуха (цяпер вёска Баштан) Гомельскага раёна. Вучыўся ў Грабаўскай сярэдняй школе. У 1968 годзе паступіў на гісторыка-філалагічны факультэт ГДУ, пасля заканчэння якога ў 1973—1978 гадах працаваў у вясковых школах на Гомельшчыне і Браншчыне. У 1978—1985 гадах выкладаў беларускую мову і літаратуру ў школах Гомеля. Пасля пераезду ў Мінск у 1991—2005 гадах працаваў галоўным метадыстам у Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь, актыўна займаўся падрыхтоўкай і выданнем 145-томнай гісторыка-дакументальнай хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі «Памяць». Аўтар кніг паэзіі «Касавіца» (1979), «Дні мае залатыя» (1993), «Як слёзы горкія Айчыны...» (1999), «Матчыны грыбы перабіраю» (2000), «Світальныя коні» (2001), «Пяро зязюлі падніму» (2001), «Нетры» (2004), «Палын. Чарнобыль» (2005), «Віно адзіночкі» (2011), «Музыка нязваная» (2014), «Далеч вячэрняя» (2017), «На зветраных шляхах» (2020) і інш. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь (2009).

Цяпер не так разважаю,
Як разважаў калісьці,
Бо ўжо даўно не зелень мая —
Апала тое лісце...

І думкі іншыя, і словы,
І ўсё зусім другое...
Той час натхнёны і вясновы
Даўно ўжо за гарою...

І нат калі б хацеў вярнуцца,
Не вернешся ніколі...

Хіба што можаш азірнуцца
На шлях той і на поле,

Што жытнім коласам шумела
За хатамі пасёлка.
Душа ад радасці шчымела.
Зіхцелі ў небе зоркі...

З якім юнацкім хваляваннем
Я сузіраў нябёсы...
І зорак велічнае ззянне
Плыло над маім лёсам...

Непатрэбнай прыкрай мітуснёй
Напаўняю дні свае ссівелыя.
Лепей напаўняць бы іх вясной...
Што з табой, душа мая збалелая?..

Не вярнуцца больш у тыя дні...
Што ўздыхаць?.. Такі закон прыроды...
Недзе там, у сіняй вышыні,
Нашага жыцця зямнога коды...

Дзе яно, жаданае святло,
І радкі юнацкія, натхнёныя?..
Нібы снегам колкім замяло
Тыя сцёжкі сонечна-зялёныя...

І таму, што дадзена — рабіць,
Свой абсяг не захінаць журбою,
І штодзённа радавацца, жыць,
І натхняцца хмельнаю вясною...

Усё наўкол зазелянела.
Чаромха буйна зацвіла.
І над духмяным кветам белым
Гудзе руплівая пчала...

Таму і радуюся шчыра,
Што зелянее ўсё вакол...
Звіні, звіні, мая ты ліра,
Дзівоснай музыкай радкоў...

Успамінаю: юным маем
І я натхнёна так гудзеў...
Але як хутка ўсё мінае:
Ні тых гадоў, ні тых надзей...

Лунай, як птушка ў паднябесці,
Грані вясны чароўнай верш...
Калі спяваюцца шчэ песні,
То, дзякуй Богу, шчэ живеш...

Твая вясновая Айчына —
Нічога даражэй няма...
І ты ў пачуццях не адзіны,
Што без Радзімы ўсё дарма...

Душы натхнёнай трапятанне,
І музыку чароўных слоў...

І ўсе твае начныя думы,
І ўсё, чым жыў і чым живеш,
Спакойна, ціха і без тлуму
Ёй без сумненняў аддаеш...

І ўжо тады ў душы шчымела
Да родных гоняў, і шляхоў,
І да хаціны ў квеце белым
Твая бясконцая любоў...

І салаўіныя світанні
Юнацкіх даўніх тых гадоў,

І ўжо тады ты добра ведаў
Пад пошум чэрвеньскіх бяроз,
Што ва ўсіх радасцях і бедах
Твой край бацькоўскі — гэта лёс...

Гэты дождык, што пракрапаў
Над улоннем спелых ніў,
Нібы коцік мяккай лапай,
Дзень пакратаў, асвятлыў...

І душа зазіхацела,
Вабнай кветкай зацвіла,
Зазвінела, загудзела,
Як руплівая пчала...

ПРОЗА

Уладзімір Мажылоўскі ЛІК Д'ЯБЛА

Аповесць

Мажылоўскі Уладзімір Барысавіч нарадзіўся 7 лютага 1958 года ў вёсцы Станіславава Дубровенскага раёна. Скончыў фізіка-матэматычны факультэт Віцебскага педагагічнага ўніверсітэта, амаль трыццаць гадоў працаваў дырэктарам Барунскай васьмігадовай школы, што ў Браслаўскім раёне. Аўтар кніг прозы «Праклён мітрапаліта Феафіла» (2012), «Па другі бок ценю» (2013), «Друеўскі ваўкалак» (2014), «Спіраль гісторыі» (2014), «Ракавая памылка» (2016), «У цені крыжа» (2016), «Тайна гіблай затокі» (2017), «Зніклая казна канфедэратаў» (2018), «Цярновы вянок з белых руж і васількоў» (2019), «Меч Агрыка» (2021) і інш.

1

Любімым месяцам капітана міліцыі Юрыя Дуброўскага быў чэрвень. Нават жывучы ў горадзе, ён любіў прачынацца вельмі рана і выходзіць у невялічкі парк ля свайго дома. Травень толькі-толькі скончыўся. Ужо адквітнелі бэз і чаромха, абсыпалася долу апошняя святочная квецень з груш і яблынь, і наперадзе ва ўсяго жывога было цэлае лета — такое доўгачаканае, поўнае надзей і летуценняў.

На вуліцы яшчэ крыху свежа. Паветра прыемна ахалоджвае твар, бадзёрыць, дадае настрою, аднак барвовы дыск сонца, які павольна падымаецца над гарадскімі гмахамі, нагадвае: дзень будзе прасветлены і па-летняму спякотны. А пакуль сонца канчаткова не прачнулася, яшчэ нібы соннае, яго прамяні ласкава і зусім не пякуча лашчаць наваколле. Яны гуліва пераскокваюць з лістка на лісток, пшчотна абдымаюць галінкі, з галавой акунаюцца ў кропелькі расы. І тады яны ўспыхваюць, бы чысцюткія дыяменты, пераліваюцца ўсімі колерамі вясёлкі, усім спектрам сонечнага святла, і ад яго на душы становіцца лёгка і святочна. Тады ты канчаткова ўсведамляеш: пачынаецца новы дзень.

Але гэтай раніцай, шостага чэрвеня 1986 года, капітану Дуброўскаму было не да ранішняга хараства. Тэлефонны званок дзяжурнага па аддзяленні маёра Сініцы не дазволіў яму дагледзець нейкі прыемны сон, прымусіў хутка апрагнуцца, падбегам спусціцца да гаража, завесці сваю шматпакутную «шасцёрку» ды імчаць за горад. «Падобна, што твой злыдзень зноў выйшаў на паляван-

не, — доўгі час гучаў у галаве голас Сініцы. — Зноў на ўскрайку горада знайшлі зарэзаную дзяўчыну».

«Злыдзень!» Юрый са злосцю па-рознаму пераасэнсоўваў гэтае слова. Які ён «злыдзень»? Вар’ят! Маньяк! Душагуб! — не, усё не тое. Нешта д’ябальскае ёсць у гэтага бязлітаснага забойцы, пакуль незразумелае, не акрэсленае маральнымі рамкамі. Вось толькі зразумець душэўнахворага звычайнаму, няхай і вельмі разумнаму, чалавеку цяжка. Ды і часу няма, палкоўнік Рабчыкаў прыспешвае. А на яго цісне генерал, на генерала — міністр. Справа атрымліваецца рэзанансная, і, пэўна, яе хутка забяруць у Дуброўскага, бо тры забойствы за тыдзень — гэта не жарты, гэта ўжо серыя!

Першую зарэзаную дзяўчыну знайшлі чатыры дні таму на калгасным полі за тры кіламетры ад горада. Знайшлі калгаснікі, якія прыехалі сушыць сена. У няшчаснай было перарэзана горла, а на жываце і нагах крывавілі па тры доўгія шнары, нанесеныя вострым нажом ці скальпелем.

Праз дзень, заўчора, зноў за горадам знайшлі яшчэ адну нябожчыцу з дакладна такімі ж ранамаі на нагах і жываце.

Імя другой ахвяры даведаліся хутка — студэнтка мясцовага медыцынскага вучылішча Вера Паўлоўская. А з першай дзяўчынай давялося павазіцца, і толькі ўчора вечарам з хлебазавода паступіла заява аб знікненні работніцы Зоі Рудзіч, а праз нейкі час па фатаграфіі Зою апазнала яе сяброўка.

Учора Дуброўскі высветліў, што Вера Паўлоўская родам з прыгараднай вёскі Дубцы, і тым вечарам на беразе рэчкі яна разам з сябрамі адзначала дзень заканчэння школы. Са слоў сяброў вынікала, што да вечарынкі яны рыхтаваліся даўно, нават бражкі ў суседнім лясочку нарыхтавалі. Кампанія сабралася вялікая, пятнаццаць чалавек, таму на адсутнасць Веры ніхто не звярнуў увагі. «Адны купаліся, другія весяліліся, трэція спявалі пад гітару песні, — расказвала Верына сяброўка Юля. — Калі недзе апоўначы пачалі збірацца дадому, я пашукала Веру і, не знайшоўшы яе, падумала, што яна пайшла ў інтэрнат. Крыху здзівілася, нават пакрыўдзілася на яе, што яна пайшла «па-ангельску», аднак такая крыўда доўжылася ўсяго імгненне і хутка забылася».

Цяперашні ж дзень капітан збіраўся прысвяціць пошукам і апытанню родных і знаёмых Зоі Рудзіч, сувязей паміж загінулымі. А тут яшчэ адна смерць! «Што за дзікае супадзенне?» — не верачы сам сабе, разважаў Юрый. Думаць пра серыйнага забойцу ён баяўся.

Месца, дзе знайшлі забітую, капітан заўважыў здалёк — там ужо стаяў дзяжурны міліцэйскі «ўазік» і старэнькі «масквіч» яго напарніка старшага лейтэнанта Сяргея Кармухіна. «Сініца спецыяльна патэлефанаваў мне апошняму, — камяк раздражнення варухнуўся ў грудзях Юрыя. — Трэба будзе пагаварыць з ім».

Юрый спыніў сваю машыну побач з «масквічом» сябра, падышоў да купкі людзей, моўчкі павітаўся з кожным за руку і толькі потым запытальна паглядаў на Сан Саныча — эксперта-крыміналіста.

— Усё тое ж самае, — паціснуў плячыма Сан Саныч. — Забілі няшчасную каля апоўначы. Перарэзана горла, парвана вопратка, на целе крывавыя драпіны. Ні дакументаў, ні нажа, ні адбіткаў пальцаў — нічога не знайшлі.

— Дзяўчына згвалтавана? Упрыгажэнні зняты? — Дуброўскі ўважліва агледаў забітую. — Ну павінен жа быць хоць нейкі след! Хоць самы маленькі: запалка, недакурак, вырваны гузік, адбітак абутку, нейкая паперчына. Дзяўчына ж, пэўна, супраціўлялася гвалтаўніку?

— Слядоў барацьбы не бачна, — зноў у непаразумеўні эксперт паціснуў плячыма. — Яна не згвалтаваная, цела чыстае, калі не лічыць драпін на сцёгнах

і жываце. З упрыгажэнняў на ёй... калі і былі, то толькі завушніцы, бо вушы праколатыя. Наогул ствараецца ўражанне, што гэта нейкі недарэчны жарт, гульня са следствам — «хто разумнейшы?».

— Кожная гульня мае правілы, — уступіў у гутарку Кармухін. — Тут жа аб правілах няма і напаміну, быццам і сапраўды працуе нейкі вар'ят, прычым вар'ят хітры, бязлітасны і вопытны ў забойствах.

Старшы лейтэнант перапыніў свае разважанні, павярнуўся на шум машыны, якая пад'язджала да іх, уздыхнуў з горыччу:

— Трэба папярэдзіць медработнікаў «Хуткай», каб трымалі языкі за зубамі, інакш у горадзе ўзнікне паніка.

— Яна і так узнікне, калі мы за дзень-другі не вылічым забойцу і не пасадзім яго за краты. Таму трэба неадкладна дзейнічаць. — Юрыю не хацелася спрачацца на гэтую тэму, бо ён нават у сваёй душы адчуваў незразумелую трывогу і лёгкаю разгубленасць. Крыху падумаўшы, ён прадоўжыў: — Ты, Сяргей, тэрмінова высвятляеш імя і адрас нябожчыцы. Колькі ёй гадоў? Шаснаццаць-сямнаццаць! Мяркуючы па вопратцы, гараджанка. Аб'едзь школы, вучылішчы, тэхнікумы, але да апоўдня высветлі яе імя. Ты, — Юрый звярнуўся да маладзенькага лейтэнанта міліцыі, які сціпла стаяў за спінай эксперта.

— Участковы, лейтэнант Угарэнка! — назваўся лейтэнант.

— Ты, лейтэнант, апытай мясцовых шафёраў — мо нехта праязджаў тут вечарам ці ноччу і бачыў дзяўчыну ў блакітнай сукенцы. Магчыма, нехта ехаў з працы ці на працу ў горад, у гасці ці, наадварот, з гасцей. Пагавары з людзьмі, толькі ахайна, асцярожна, і апоўдні патэлефануеш мне.

— Слухаюся! — ліха казырнуў лейтэнант, чым выклікаў вясёлую ўсмешку на твары Кармухіна.

— А мы з Сан Санчычам паедзем у аддзяленне. — Зрабіўшы распараджэнні, Дуброўскі павярнуўся да санітараў «Хуткай дапамогі»: — Забірайце нябожчыцу. Толькі, хлопцы, папярэджваю — пра гэта забойства нікому ні слова. Пацярпіце хаця б да вечара.

Пахмурныя санітары з разуменнем кіўнулі галовамі.

2

— Ну што? І да нас дакацілася хваля віцебскіх забойстваў! — начальнік аддзялення міліцыі палкоўнік Рабчыкаў не хаваў свайго дрэннага настрою. — Каго зарэзалі на гэты раз?

Дуброўскі паціснуў плячыма:

— Высвятляем, таварыш палкоўнік.

— Доўга высвятляеце, капітан. Вельмі доўга. — Рабчыкаў наблізіўся да свайго падначаленага, зазірнуў яму ў вочы і, панізіўшы голас, прадоўжыў: — Зразумела, псіхічнахворага маньяка цяжка вылічыць за такі кароткі час, аднак ты пастарайся, Юра. Праз дзень-другі да нас са сталіцы панаедзе процьма «ваўкадаваў». Яны цырымоніцца не будуць, ператрасуць тут усё і, зразумела, кагосьці затрымаюць. Аднак і аргвысновы яны зробяць пэўныя. Разумееш?

— Разумею, Мікалай Васільевіч.

— Таму задзейнічай людзей столькі, колькі трэба. Даю табе карт-бланш. — Палкоўнік адышоўся да свайго стала, узяў у рукі паперку, хуценька прагледзеў яе, уздыхнуў і зноў зірнуў на Юрыя. — Ведаеш што! У нашай паліклініцы працуе вельмі добры псіхіятр, Віктар Астапенка. Падыдзі да яго, распытай пра

агрэсіўных псіхічнахворых у нашым горадзе. Ён чалавек разумны, начытаны, магчыма, нешта слухнае і параіць.

Юрый згодна кінуў галавой.

— І яшчэ, Юра. І ты, і я разумеем, што ў нас у горадзе з'явіўся маньяк. Толькі ты забудзь гэта слова. Не можа ў нас, у Савецкім Саюзе, быць такой поскудзі. Псіх, дэбіл, шызафрэнік — яшчэ прымальна, але не маньяк, тым больш — серыйны.

— Я ўсё прыму да ведама.

— Тады дзейнічай. Вечарам мне раскажаш аб выніках расследавання.

Пасля гутаркі з начальнікам Дуброўскі вярнуўся ў свой кабінет, дзе яго чакаў Кармухін. Па хітрым выразе на яго твары і бляску ў вачах Юрый зразумеў, што яго напарнік даведаўся нешта неардынарнае, важнае, такое, што выведзе следства на новы ўзровень.

— Ну, не маўчы! — капітан запытальна паглядзеў на сябра. — Часу няма, каб гульнямі забаўляцца.

Старшы лейтэнант з разуменнем шырока ўсміхнуўся, але прамаўчаў, не стаў выказваць свае здагадкі пра начальства. Некалькі доўгіх секунд ён моўчкі гартаў свой нататнік, потым, знайшоўшы патрэбнае, пачаў даклад:

— Забітую завуць Марына Будзько, і вучылася яна ў дзясятым класе другой школы. Яе маці працуе бучфетчыцай на аўтавакзале, бацька працаваў шафёрам аўтобуса, памёр два гады таму ад інсульту. Я пагутарыў з класным кіраўніком і яе сяброўкамі. Усе кажуць пра яе толькі станоўчае: і чалавек яна была добры, і ў вучобе выдатніца, і сяброўка верная. Знайшоў і яе зайздросніцу, Таццяну Бойку. Тая мне паведаміла, што ў Марыны ёсць хлопец, які ўжо адслужыў у арміі і пражывае ў Дубцах. Прозвішча яго яна не ведае, але чула, як Марына казала яму: «Трэба, Федзя! Трэба!» Ці то з фільма ўзяла выслоўе, ці то хлопца завуць Фёдар — не ведае. Што яшчэ? — Кармухін пачаў павольна гартаць старонкі нататніка.

— Дубцы! — уголас прамовіў Дуброўскі. — Другая забітая, Вера Паўлоўская, родам з Дубцоў. Значыць, дзяўчаты ведалі адна адну! Ці не нітачка гэта?

Узрушаны неспадзяванай здагадкай, Юрый падхапіўся з-за стала. Урэшце з'явілася нешта такое, што аб'ядноўвае забойствы! Хай ускосна, хай нетрывала, ненадзейна. Ёсць падазроны! Ёсць праўдзівая версія! Ёсць тое, ад чаго зараз можна адштурхнуцца. Трэба дзейнічаць.

— Сяргей, адшукай участкавага Угарэнку і разам знайдзіце мне гэтага «Фёдара». Даведайцеся пра яго ўсё і асабліва тое, дзе ён быў у ночы забойства Паўлоўскай і Будзько. Калі ён не мае алібі, цягніце яго сюды, будзем тут разбірацца.

— Добра, — Кармухін таксама падхапіўся з-за стала. — Дарэчы, Угарэнка нядаўна тэлефанаваў, казаў, што пакуль сведкаў не знайшоў.

— Едзь у Дубцы, а я пакуль наведаю паліклініку, паспрабую там пашукаць следы душагуба.

3

Псіхіятр мясцовай паліклінікі ўжо чакаў Юрыя. На выгляд яму было за пяць-дзясят гадоў з хвосцікам, аднак якім быў гэты хвосцік, Дуброўскі адразу вызначыць не мог. Сярэдняга росту, хударлявы, з вялікімі цёмнымі вачыма і адкрытай белазубай усмешкай, ён адразу выклікаў сімпатыю і прыязнасць,

а белы халат яшчэ больш падкрэсліваў адчуванне абароненасці, упэўненасць у тым, што гэтаму чалавеку можна давяраць.

— Мне Мікалай Васільевіч тэлефанаваў пра вас, — паказваючы рукой на мяккае крэсла, пасля прывітання сказаў доктар. — Прасіў пракансультаваць вас па вельмі далікатнай справе, звязанай з маніякальнымі паводзінамі людзей. Гэта так?

— Я наогул хачу з вамі пагутарыць пра тое, што прыводзіць асобнага чалавека на шлях некантралюемай агрэсіі і нечалавечай жорсткасці, як фарміруюцца псіхічныя адхіленні, ператвараючы чалавека ў маньяка, і ці можна такія адхіленні пралічыць і папярэдзіць?

Доктар уважліва і з вельмі сур'ёзным выразам твару выслухаў міліцыянера, потым падышоў да століка, разліў па двух кубках гарбату, адзін кубак паставіў перад госцем, а з другім сеў за стол насупраць Юрыя.

— Завуць мяне Віктар Станіслававіч, — мяккім, добра пастаўленым голасам загаварыў псіхіятр. — Пытанні, на якія вы хочаце атрымаць адказы, вельмі складаныя. І не толькі таму, што псіхіятрыя яшчэ даволі маладая навука, а і таму, што ў нашай вялікай дзяржаве няма і быць не можа ні маньякаў, ні серыйных забойцаў. Аднак у нас з вамі не семінар і не даклад. Мы проста гутарым. Я так разумею?

— Менавіта так.

— Тады слухайце. — Віктар Станіслававіч адставіў кубак, падняўся з-за стала, прайшоўся па кабінце. — Маньякамі не нараджаюцца, імі становяцца пры пэўных абставінах. Якія гэта абставіны? Забойцам у пэўнай абстаноўцы можа стаць практычна кожны чалавек, а вось забойцам серыйным — толькі асоба, схільная да нейкай формы гвалту. Аднак і схільнасць да гвалту — гэта яшчэ не фатальнасць. Ці стане дзіця маньякам, залежыць ад уплыву сям'і і яго атачэння. Эмацыйнае непрыняцце, жорсткасць, прыніжэнні, асексуальнае выхаванне павышаюць фактары рызыкі. Іншымі словамі — любога маньяка трэба шукаць у яго дзяцінстве. Будучыя серыйныя забойцы і маньякі — гэта звычайна ціхія, шэрыя, засяроджаныя ў сабе хлопчыкі. Вельмі часта яны даволі паслухмяныя, дысцыплінаваныя і адказныя, і іх добрабыт знешне зусім непрыкметны. Як правіла, гэта дзеці, якіх пастаянна прыніжаюць, якія пазбаўлены сямейнай пяшчоты і любові. Большасць з іх перанеслі сексуальны гвалт і жорсткае абыходжанне.

— А ці магчыма ранняя дыягностыка такіх паводзін?

— Магчыма. Нават скажу больш — ад схільнасці да садызму можна пазбавіцца. Галоўнае, своєчасова звярнуцца па дапамогу да спецыяліста, не прапусціць першыя праявы жорсткасці... Гадоў восем-дзесяць таму да мяне прывялі дзесяцігадовага хлопчыка, які, паглядзеўшы па тэлевізары фільм пра вампіраў, зведаў не толькі пачуццё жаху, але і адчуванні захаплення і цікаўнасці. Ubачанае настолькі моцна засела ў яго галаве, што ў мазгах узнікла паталагічная сістэма, якая стала кіраваць яго паводзінамі — ён стаў вампірам.

— Сур'ёзна? — недаверліва ўсміхнуўся Юрый.

— Ну, не зусім вампірам. Хлопчык, калі адпачываў у бабулі, лавіў куранят, адразаў ім галовы і піў іх кроў. Пры гэтым ён прымушаў дзвюх маленькіх дзяўчатак, суседак, назіраць за экзекуцыяй. Такім чынам ён знішчыў з дзясятка куранят. Дзяўчаткам ён пагражаў, што калі тыя раскажуць дарослым пра яго хобі, то ён і ім перарэжа горла, а кроў вып'е да апошняй кроплі. На шчасце, бацькі гэтага хлопчыка своєчасова звярнуліся па дапамогу, і нам удалося яго вылечыць. У хлопчыка зніклі не толькі вампірскія паводзіны, а і фантазіі на падобную тэму.

— А калі не зніклі? Калі яны схаваліся ў нейкім патаемным куточку яго свядомасці і зрэдку, па невядомых вам абставінах, прарываюцца вонкі? Як у таго ж Раскольнікава!

Віктар Станіслававіч спыніўся, задумліва пацёр падбародак, вярнуўся да свайго крэсла, сеў.

— Не, цяпер з тым хлопцам усё ў парадку. Гады два таму я неяк выпадкова ў краме сустрэў яго маці, дык тая дзякавала за лячэнне, казала, што іх сын добра заканчвае школу і збіраецца паступаць у інстытут, — псіхіятр памаўчаў некалькі секунд. Потым пацікавіўся: — А чаму вы ўспомнілі Раскольнікава?

— Ну, той жа таксама не збіраўся стаць забойцам, а ў пэўных абставінах — стаў.

— Там былі іншыя абставіны. У XIX стагоддзі ўсё грамадства царскай Расіі было ахоплена чаканнем пераменаў і страхам за будучыню: параза ў Крымскай вайне, паўстанні ў Польшчы, Літве і Беларусі, адмена прыгоннага права. Таму і пісьменнікі таго часу ў аснове сваёй — паранаідальныя асобы, і іх героі — псіхічнахворыя ці псіхічна неўраўнаважаныя людзі. Таму і з'яўляліся такія персанажы, як Раскольнікаў. Аднак мы некалькі адхіліліся ад тэмы.

— Мая віна, — шчыра прызнаўся Дуброўскі. — Скажыце, Віктар Станіслававіч, а як мне даведацца прозвішча і адрас хлопчыка, пра якога вы расказвалі?

— Я пашукаю ў картатэцы і вам перазваню. Калі я пачуў, што ў ваколіцах горада зарэзалі дзвюх жанчын, я адразу перагледзеў карткі ўсіх сваіх пацыентаў, здольных на такі гвалт, і нікога, вартага ўвагі, не знайшоў. Я цалкам згодны з тым, што тут дзейнічае маньяк, але па дзвюх ахвярах цяжка зразумець яго задумы, а вылічыць — амаль немагчыма.

— Ахвяр ужо тры. Сёння раніцай знайшлі яшчэ адну зарэзаную дзяўчыну.

— Нават так! Дзе?

— На выездзе з горада па сталічнай шашы.

Віктар Станіслававіч падняўся з крэсла, падышоў да плана горада, які вісеў на сцяне, запытаўся:

— Ахвяры неяк прывязаны да мясцовасці або да якога-небудзь аб'екта ландшафту? Знешне яны падобныя?

— Здаецца, не. — Дуброўскі сам задумаўся, бо да гэтага часу ў яго такога пытання не ўзнікала. — Дзяўчаты розныя і па ўзросце, і па сацыяльным становішчы: рабочая, студэнтка, школьніца. Першую знайшлі за прыдарожнымі кустамі, другую — у полі, далекавата ад дарогі, трэцюю — проста на ўзбочыне.

— І слядоў аніякіх? Ні паперак з незразумелымі каракулямі, ні нейкіх малянкаў на прыдарожных слупах або знаках, ні чагосьці дзікага, незвычайнага?

— Калі не лічыць, што ўсім тром перарэзалі горла, а гэта, згадзіцеся — вельмі нязвычайна для нашай мясцовасці, то забойствы самыя звычайныя. Праўда, забойца яшчэ чамусьці нажом падрапаў целы няшчасных.

— Падрапаў? — вочы псіхіятра палыхнулі цікаўнасцю. Ён падышоў да гося, запытаўся: — Фатаграфіі забітых у вас ёсць з сабой?

Юрый выцягнуў з кішэні некалькі фота, падаў іх Віктару Станіслававічу. Той адразу ўзяў іх у рукі, адышоў да акна, стаў уважліва разглядаць, паварочваючы ўправа-улева.

— Цікава, вельмі цікава, — ледзь чутна прыгаворваў доктар. Урэшце ён разгледзеў апошнюю фатаграфію, падышоў да Юрыя: — Мне насцярожвае не толькі той факт, што забойствы нетыповыя для нашай мясцовасці, але і тое, што ахвяры пасмяротна падрапаны. Тут трэба думаць, пакорпацца ў літаратуры, заглябіцца ў гісторыю.

— Вы заўважылі нешта незвычайнае?

ПАЭЗІЯ

Вольга Русілка ВЫБЕРЫ САБЕ АДЗІН РАДОК...

Вершы

Русілка Вольга Іванаўна нарадзілася 17 ліпеня 1959 года ў вёсцы Бершты Шчучынскага раёна. Скончыла філалагічны факультэт БДУ. Кандыдат філалагічных навук, дацэнт. Аўтар кніг паэзіі «Табе» (1996), «Ажына» (2004), «В.І.Р.» (2008), «Сцежка, сцежачка, сцяжынка» (2013), «Котра» (2025) і інш.

◆ ◆ ◆

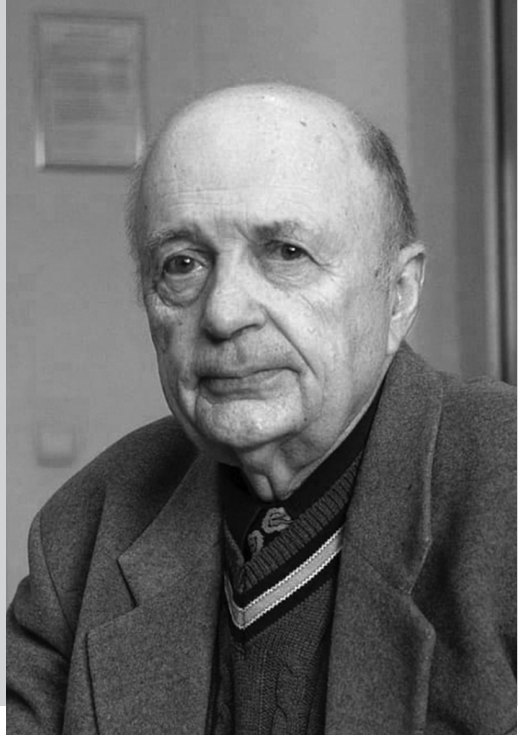
Выберы сабе адзін радок
З нашаптаных лесам ціхіх вершаў.
Нарачоны мой, прад Богам першы,
Выберы сабе адзін радок.
Як прыгожы восеньскі лісток,
Як эпіграф, што ўсю кнігу вершыць,
Выберы сабе адзін радок
З нашаптаных лёсам ціхіх вершаў.

◆ ◆ ◆

Жыццё праятае, як лета.
Жыццё раствараецца ў Леце.
А мы ўсё нясёмся па свеце:
Жыццё праятае, як лета.
Нам сонца нязгаснае свеціць,
І верыць не хочам у гэта:
Жыццё праятае, як лета.
Жыццё раствараецца ў Леце.

Казімір Камейша

ПАМІЖ КУБКАМ І ВУСНАМІ

Камейша Казімір Вікенцьевіч нарадзіўся 4 снежня 1943 года ў вёсцы Малыя Навікі Стаўбцоўскага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1970). Служыў у Савецкай арміі, працаваў у раённых газетах, на Беларускім радыё, у часопісах «Вясёлка», «Маладосць», «Полымя», «Вожык».

Аўтар зборнікаў паэзіі «Восеньскія позвы» (1969), «Мембрана» (1972), «Нектар» (1974), «Тут мае вёсны прычалены» (1977), «Сябрына» (1978), «Плёс» (1982), «Галоўная вярста» (1985), «Пярэймы дня» (1988), «Кубак блакіту» (1993), «Лінія лёсу» (1996) і інш., кніг для дзяцей «Гаёўка» (1975), «Буслянка» (1985), «Дзятлава кузня» (1987), «Добры дзень, шафёр» (1988), «Крыгагром» (2001), кніг прозы «Духмянае дзіва» (1984), «Паміж кубкам і вуснамі» (2010), «Ад Кромані да Свіцязі» (2013) і інш.

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова, Нацыянальнай літаратурнай прэміі і прэміі «Залаты Купідон».

Лес кліча мяне ў свае шаты і ў любую пару года, і ў любы час дня. Але любіць ён гасцей самых ранніх. Ды і раніцай іду туды не спяшаючыся, не на самым досвітку, яшчэ да таго, як выганяць пастухі на пашу кароў, ведаючы, што дзень прыходзіць у тую лясную глыб у апошнюю чаргу, уважыўшы спачатку луг ды поле. Нават калі ўжо добра заднее, самыя галоўныя жыхары лесу — дрэвы — живуць яшчэ ўчарашнім днём. У іх кронах часта шапоча ўчарашні дождж, шукаюць сабе паратунку ўчарашня цені, самі сцяжыны трашчаць яшчэ ўчарашнім суччам, паветра пахне водарам учарашняй смалы. Адны толькі птушкі спяваюць свае песні дню новаму.

І вось прыходзіць разам з сонцам, або і без яго, дзень і адразу налівае табе поўны кубак свежага, чыстага і гаючага настою, і дыханне тваё разам з лесам набывае іншы, нашмат маладзейшы характар. Па ім, учарашнім, можна толькі ўздыхаць, а гэтым, сённяшнім, трэба дыхаць!

Цяжка ісці насупраць ветру, насупраць сонца. Вецер б'е ў твар і грудзі, прыпыняе хаду, сонца слёзіць і слепіць вочы, змушае азірацца. Добра, калі і з ветрам, і з сонцам — згодай, у адным кірунку. Але такое бывае рэдка. Добра ўсё ж, калі ты ідзеш, калі ёсць дарога. Тады абавязкова недзе прыйдзеш. Ідзеш — значыць живеш. Нават калі цябе не слухаюцца ногі — ты ўсё роўна ідзеш. Тваю хаду падхопліваюць, за цябе ідуць твае вочы, твае думкі, нават слёзы твае.

Добра, калі ты ідзеш, а думкі твае дапамагаюць у гэтай хадзе, хай і не падносяць тваю цяжкую валізу, але схіляюць цябе да нейкай уяўнай, дужа сяброўскай сустрэчы, да ўдачы, знаходкі, нават да абдымкаў. Ах, як тады добра ідзеца!..

Дрэнна, калі ты ідзеш і ўвесь час думаеш: «Вось зараз пашанцуе, нехта дагоніць мяне і падвязе. Ну дзе ты там бавішся?..» Дрэнны гэта хадок. Думкі — гэта не яго кампанія. Ён шкадуе свае ногі, але не хоча звяртаць увагі на свае думкі. Трэба хадзіць і насупраць ветру, і насупраць сонца. Нельга толькі хадзіць насупраць часу.

Смешна, але на сталае, пад якім я вучыўся некалі хадзіць, запісваю гэтыя думкі, і яны самі падымаюць мяне: «Ну, ідзі ты, прайдзіся. Вунь сумуюць без цябе дарогі!..»

Зямляк мой, калі даведаўся, што вайсковую сваю службу я праходзіў у Маскве, раскажаў і пра сваё наведванне вялікай сталіцы вялікай тады дзяржавы. Прыехаўшы, ён доўга шукаў месца ў гатэлі. Пасялілі яго ў нумары на трох, дзе двое ўжо да яго даўно засяліліся. Калі ён адчыніў пакой, тыя двое адразу юркнулі з галовамі пад коўдры. Ён ціха прайшоў да свайго ложка. Пачаў распрацаваць, адчыніў сваю валізку, доўга ў ёй капаўся. А яны ўсё не высоўвалі галоў з-пад коўдры. Тады ён моцна кашлянуў і падаў свой голас:

— Вы жывыя, людзі? Э-гей!..

Коўдры адхінуліся, і адтуль паказаліся дзве галавы. І ў абедзвюх былі густа перабінтаваны насы.

— Будзем знаёмы. Я — Гіві. А ён — Вано. Не палохайся нас. Мы пасля аперацыі.

Дайшло да зямляка, што гэтыя каўказцы з'явіліся сюды раўнаваць праз хірургаў свае тыпова горскія насы. Спачатку хацеў пасароміць сваіх новых знаёмых: «Навошта вы псуяце тое, што падаравала вам прырода!?» Але стрымаўся. І падумаў сам сабе так: «Можна ў гэтым жыцці памяняць што хочаш, нават нос. Нельга толькі памяняць нюху».

Расказаў мне гэта ўсё мой зямляк і паглядзеў на мяне, ці пахвалю я яго. Але я толькі пасмяяўся...

Дзе і як пішуцца вершы? Чытачам тое бывае цікава. Гэта як у каго. Можна так адказаць на само пытанне. Але мяркуючы па сабе, пішуцца яны ўсюды, дзе можна і няможна. Я свае пісаў і на ўроках школьных, можа, з гэтай прычыны і меў траякі па геаметрыі, хіміі. У студэнцтве добра пісалася на лекцыях, вядома ж, лекцыях доўгіх і нудных. Мой аднакурснік Э. Зубрыцкі напісаў

на лекцыі аднойчы цэлую аповесць. І нават надрукаваў яе потым у часопісе «Маладосць». Пісаў я і ў лесе, і ў дарозе, седзячы ў рэдакцыйным пакоі і на адказным паседжанні. Ведаю, што гэтым грашылі і нашы класікі, засядаючы ў парламенцкіх залах. Прызнаваўся ж Максім Танк у сваіх дзённіках, як яны ўтрох — К. Крапіва, А. Куляшоў ды ён сам — на сесіі Вярхоўнага Савета склалі хвосткую эпіграму на Пятра Глебку.

Казалі, што адзін наш паэт абсталяваў сабе кабінет на кронне дрэва. Змайстраваў там гэткую буслянку, дзе былі і стол, і крэсла. На стала тым ён клаў стажок паперы, а каля яго пачак «Беламора» і ставіў пляшку віна. Пад колцы сіняга дыму і чарку з яблыкам ён і муштраваў тую самую гаротніцу-рыфму, даючы гонару і высокасці не столькі паэзіі, колькі сваёй выдумцы. Не думаю, што чытач зацікавіцца тваім вершам толькі таму, што ты пісаў яго на кронне бярозы ці ў салоне самалёта. Сам я даўно пераканаўся ў тым, што рабочы кабінет паэта — у ім самім.

Ледзь не кожны дзень хаджу праз гэты вузкі бетонны масток, што злучае вялікі парк Перамогі з Птушыным востравам бліз гарадскога ўзносістага дома, дзе я жыву. Птушак на востраве, як мне здаецца, вельмі мала, пустуюць вялізныя шпакоўні, калі не лічыць смелыя чародкі качак, што гуртуюцца на людным азёрным узбярэжжы. А доўгія парэнчы таго мастка добра ўвешаны замкамі закаханых. Сімвал нейкіх замкнутых абдымкаў, ці як? Можна палюбавацца формай ды памерам тых замкоў, змудраваных не без добрай прыдумкі. Адзін, самы большы, паўтарае нейкі поршань, хітра замыкаецца. Куды ён толькі піхае, той поршань, нікому невядома. Замкі даўно паржавелі. Відаць, даўнейшыя. І ніхто не ведае, дзе гаспадары і як пачуваюць сябе тыя, хто мае ад іх ключыкі, і хто пісаў на іх запаветнае: «Зіна плюс Саша — ёсць каханне», «Надзя плюс Пётра — навікі разам!» і г. д. Адзін надпіс я нават занатаваў у запісоўку: «Гэтыя замкі ржавеюць гэтак жа хутка, як і наша каханне». Замок той сапраўды ржавы. Ды і не толькі ржавеюць тыя замкі, дадаў бы я ўжо ад сябе самога. Іржы падуладна не толькі жалеза, але, на жаль, і наша душа таксама. Гэта асаблівая ржа. Я не ведаю яе колеру, бо ніхто не ведае колеру самой душы. Я толькі пра ўсё здагадваюся.

Калі дзяцей выходзіла не маці, якая іх нарадзіла, а бабуля ці чужая нянька, усё гэта не робіць гонару самой маці, хай яна і самая найпрыгожая і найталенавіцейшая. Кажуць, па гэтай прычыне ў Пушкіна мы не знаходзім вершаў, прысвечаных маці. Не будзем толькі блытаць усё гэта з так званым «зязюльствам», якое не зусім ухвальнае і ў свеце птушыным.

Гаспадарніка пакаралі, нават звольнілі з працы за неадпрасаваны сцяг, які ён выставіў на сцэне падчас важнай дзеі. Дома, вясёраючы, ён, амаль плачучы, выказваў крыўду сваёй жонцы:

— Я вунь ледзь не ўсё жыццё хаджу ў неадпрасаванай кашулі, і табе за гэта нічога...

Мудры пушчанец, калі пачалі расхвальваць на ўсе лады яго маладзейшага аднавяскоўца за тое, што ён добры чалавек, папярэджваў: «Ды не хваліце вы яго так пры жыцці, бо не будзе чаго сказаць пасля смерці».

Выгульванне па гарадскім асфальце сабак у модных вішнёвых кафтанчыках ды беленькіх міні-красоўках не столькі пацешнае, колькі смешнае. У што ж тады вы будзеце апранаць анёлаў з іх крыламі ці паўлінаў з іх вясёлкавым пер’ем?

Пустыя вёдры ў вёсцы больш дарогі не пераходзяць. Цяпер яе пераходзяць пустыя высахлыя калодзежы. І гэта куды страшней, чым пустыя вёдры.

Як пабудаваці хату — так і жывём у ёй: адным акном — да ўсходу, другім — да заходу. А дзверы, як і трэба, пакінулі пасярэдзіне. Сонца ў хату праз дзверы не заходзіць.

Вершы — дзеці паэта. Згаджаюся з гэтым. Крыўдаваць на дзяцей сваіх грэшна. А вось патрабавальнасць тут, думаю, не пашкодзіць.

Зямны шар сёння перанаселены не толькі людзьмі, але і машынамі. Цесна нам зрабілася і на сушы, і на моры, і на небе. Калі чалавеку цесна ў грамадзе, ён пачынае адбівацца ад таго цясноцця локцямі, рассоўваючы рашуча іншых. Машыны, на жаль, локцяў не маюць. Таму церпяць іх твары, бакі, спіны. Вядома ж, разам з чалавекам. Але прымаўка «У цеснаце — не ў крыўдзе» прыдумалася яшчэ задоўга да тае цеснаты для будучага яе апраўдання. А вы кажаце, што мінулае нас не апраўдвае!..

Дом павінен быць домам, а не крэпасцю, як нехта гэтага хоча. Калі атрымаецца крэпасць, ёй адразу ж спатрэбіцца свая легенда. Не будзеце ж вы, пабудаваўшы дом, будаваць яшчэ і легенду. Тады і на жыццё часу не застанецца.

І плёткі, і чуткі — дзеці аднаго роду. Часта яны ходзяць у адзенні праўды. Гэта і ўлічваць тыя, хто навучыўся хлусіць пад праўду.

Жанчыны-паэты, якіх доўгі час у літаратуры называлі паэтэсамі, лёгка пагадзіліся на нашае — *паэтка*. Але не прайшло — *крытыкетка*.

Нядрэнна гучыць — *міс Мінск*. А само сабой просіцца і гэтае — *міска*. Вядома ж, на тое ніхто ніколі не пагодзіцца. Заўсёд тут яшчэ застаецца намёк самой *табурэтка*.

Я ўжо аднойчы згадваў, як старэйшыя нашы творцы ў адначасці з капелюшоў перайшлі на берэты. Многім нават пасаваў гэты цёмны блінок з жалудовым пупсікам наверху. Усе маладзейшыя падкласікі таксама дружна пераходзілі на берэткі. Па-іншаму іх называлі яшчэ безбрылёўкамі. Цікава, што сказаў бы Янка Брыль, які таксама насіў берэтку, калі б пачуў такое: «Вунь пайшоў Брыль у безбрылёўцы!»

Неяк само прамовілася гэта даўняе вясёлае слова «флірт». Унук быў напачатку:

— Не флірт, дзеду, а фільтр.

— Не, дзеткі, не памыліўся я. Твой фільтр ачышчае, а мой флірт заручае. А што гэта такое, я ўжо табе толкам і не патлумачу. Падрасцеш — сам даведасся. А маё ўсё, не лепшае ў маім жыцці, пачалося з яго, з флірту...

Смех праз слёзы — як і дождж праз сонца. Нічога ён добрага не абячае, а здзіўляцца і задумацца змушае. Без прычыны такое не бывае. Але навошта шукаць прычыну? Калі табе смешна — трэба смяцца. Калі праз сонца прабіваецца дождж, ён жа таксама смяецца разам з сонцам.

Калі не ўмееш здзіўляць — вучыся здзіўляцца. Гэта не адно і тое ж, але ўсё ж нейкая заяўка пра сябе самога.

На руцэ яго не хапала аднаго пальца. Якраз указальнага. Ніхто ніколі не дапытваўся, дзе і як ён яго страціў. Казалі, што адрэзаў у сячкарні. Сам ён, стары жартаўнік, хваліўся, што адгрыз алігатар, калі ён купаўся ў нейкім афрыканскім вадасховішчы. Але ўсе ведаюць, што ён ніколі не быў у той Афрыцы. Выдумляка... Але як дасціпна даказваў сваю правату! Калі быў у чымсьці перакананы, дык махаў рукой і крычаў: «Ды я гэта ведаю, як свае чатыры пальцы!...» І спрацацца пасля гэтага ніхто з ім не адважваўся.

Андрэй Дарожкін Я ТУТ...

Вершы

Дарожкін Андрэй Сяргеевіч нарадзіўся 2 ліпеня 1991 года ў вёсцы Гарбавічы Чавускага раёна. Скончыў факультэт культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (2012), магістратуру па спецыяльнасці «Мастацтвазнаўства» названага ўніверсітэта (2013), аспірантуру па спецыяльнасці «Тэорыя і гісторыя культуры» ў Рэспубліканскім інстытуце вышэйшай школы (2017). Працуе бібліятэкарам у Навуковай медыцынскай бібліятэцы УА «Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт».

Я ТУТ...

Я тут... У той вёсцы, дзе сосны да неба,
дзе рэчка дзяцінства плыве ўдалячынь,
дзе рукі матулі з вадою і хлебам,
дзе месячык ясны смяецца з вышынь.

Дзе звечна ліюцца шматзорныя спевы,
дзе казкі сплятаюць крылом жураўлі,
дзе танчаць валожкі, дзе лашчаць павевы
зямлю і мяне як драбнічку зямлі.

Я тут... Пакуль вецер не сшэпча з-за спіны:
«Збірайся... Што хочаш з сабой забяры».
Пад сэрцам схавайшы адно — успаміны,
за рэчку дзяцінства сыду на зары.

БЕЛЫ СЦЯГ

На поўнач апоўначы ноч не зляцела,
бо крылы анёла занесла ў ламбард.
Сукенка з туману трапеча змярцвела,
нібы белы сцяг над прасцінаю карт.

Чаму не здаецца ў абдымкі да плёсу?
Чаму не хінецца да ветравых плеч?
«Забыла ўсе рэчы ў паўкроку ад лёсу.
Ды й лёс, — яна кажа, — забытая рэч...»

Сквітнелыя вочы шукаюць кагосьці:
«Хто сэрца атуліць, дзе знічка, як шоў?»
Сышла незваротна ў сваёй прыгажосці —
і той, што бег з поўдня, яе не знайшоў.

ПАД ПАРНАСАМ

Прымі, як ёсць. Не ўсё мінае з часам.
Мне скроні хутка збеліць сівізна.
Чаму я знік у змроку пад Парнасам?
Бо я Ікар. Ці ў тым мая віна?

Пад спевы муз пякельна ззяла сонца,
што вабіла палётам над гарой:
«Навечна з намі! Назаўжды! Бясконца!»
...Не іх абраў спакуслівай парой.

Згарэлі крылы ў полымі кахання —
я долу паў. Маўчу, бы ў горле косць.
На скрыжаванні нашага спаткання
ні слова не кажы... Прымі, як ёсць.

ЛІСТ У СЦЯМНЕЛЫ КУТ

Свяці! Свяці, пакуль не згасне сонца.
Свяці пасля, як згасне і яно.
Сканаў наш час, кароткі і бясконцы,
пад згорклы подых сіверу ў акно.

Магчымасцяў тут будзе небагата?
Чатыры сценкі — мы ўдваіх між іх.
Дарэмнасці змяя паўзе праз хату:
паветра жэрла — нават сівер сціх...

Свяці! Свяці! Заклёнаў тых мільёны
лістом без маркі шлю ў сцямнелы кут.
Напішам самі, самі ж паштальёны —
адно святло на зведаны маршрут.

ПРОЗА

Тамара Бярэзіна МАЯ ДАРОГА

Вершы

Бярэзіна Тамара Іванаўна нарадзілася 10 мая 1959 года ў вёсцы Бендары Вільнюскага раёна Літоўскай ССР. Скончыла Маладзечанскі палітэхнікум і Мінскі педагагічны інстытут. Працавала на фабрыцы мастацкіх вырабаў, станкабудаўнічым заводзе, настаўніцай у СШ № 5 г. Маладзечна. Выдала зборнікі вершаў і прозы «Карані і галіны» (2013), «Скарб спадчыны» (2018), «Залатое жніво» (2023) і інш.

Глыбокае карэнне дрэва —
Краіны памяць і прэстыж:
Мір, Навагрудак, Гродна, Крэва,
Заслаўе, Ліда і Нясвіж...

Мінуўшына стагоддзяў слаўных
Лунае ў зорнай вышыні.
З легендаў ажываюць даўніх,
Шлях асвятляючы, агні.

Паходняў цьмяныя прывіды
Ад слаўных продкаў-ваяроў.
Край збераглі ў паходах, бітвах,
Дзе рэкамі лілася кроў.

Мы маем скарбаў таямніцы.
Іх немагчыма разгадаць.
Бруаць адвечныя крыніцы.
За намі нашых продкаў раць.

Аляксей Дзямідчык БЫЦЬ КРУТЫМ, ЯК ПАШКА КОЛЕСЕНЬ

Апавяданне

Дзямідчык Аляксей Дзмітрыевіч нарадзіўся 4 кастрычніка 1991 года ў Барысаве. Скончыў тэатральную кафедру Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, магістратуру ў Расійскім дзяржаўным інстытуце сцэнічных мастацтваў. Займаецца пастаноўкай спектакляў, напісаннем п'ес і сцэнарыяў для ўласных тэатральных работ. У «Полымі» друкуецца ўпершыню.

Адбылася гэтая крымінальная гісторыя дзесьці ў нулявых гадах у Барысаве. Мой аднакласнік Пашка Колесень прынёс у школу стары касетны плэер «Walkman». Гэта была вельмі крутая прылада для таго часу — своеасаблівы айфон у галіне партатыўных прайгравальнікаў. Калі ў цябе ёсць «Walkman» — у цябе ёсць грошы. Калі ў цябе ёсць грошы — у цябе ёсць статус. Калі маеш статус — ты пяшчотна пацалаваны лёсам. На цябе інакш глядзяць, слухаюць больш уважліва, колькасць сапраўдных сяброў павялічваецца ў геаметрычнай прагрэсіі, а дзяўчаты ўюцца вакол цябе, як мухі вакол мёду.

Сціплы і да гэтага часу непрыкметны троечнік Пашка адразу зрабіўся цэнтральнай фігурай не толькі класа, але і школы. Ягоны пераход з кабінета ў кабінет падчас перапынку паміж заняткамі быў падобны на выхад Папы Рымскага ў народ. Пашка ў атачэнні наваспечаных сяброў важна праходзіў па калідорах, збіраючы на сабе позіркі як аднагодкаў, так і вучняў старэйшых класаў.

Я глядзеў на Пашку і зелянеў ад зайздрасці, бо хацеў быць на яго месцы. І прычына была не толькі ў плэеры. Пашкавы бацькі жылі багацей за маіх — штогод ездзілі ў Анапу, давалі свайму сыну шмат грошай на кішэнныя выдаткі, за якія ён мог купляць розныя цацкі накшталт плэера. Яны любілі Пашку. Мае ж бацькі мяне не любілі. Прынамсі, мне так здавалася.

Мае маці і бацька жылі сціпла і куплялі толькі самае неабходнае. Нягледзячы на іх намаганні зрабіць маё і братава існаванне як мага лепшым, адчуванне татальнай беднаты не пакідала нас на працягу ўсяго дзяцінства. Але асабліва бедным наша жыццё зрабілася пасля таго, як мае бацькі разышліся. Бацька раптоўна знік, пакінуўшы маю маці адну з дваімі дзецьмі. Яна тады

ўвесь час працавала, каб неяк нас пракарміць і заплаціць за здымную кватэру. Мяркую, што менавіта праз гэта яна вельмі часта вярталася з працы не ў гуморы, з-за чаго мне і майму малодшаму брату даставалася.

Я ж у сваю чаргу навучыўся адрозніваць адценні матчынага кепскага на-строю. Калі яна заходзіла ў кватэру, я вельмі хутка мог зразумець, будзе біты мой азадак ці не. Не скажу, што лупілі мяне проста так, — не. Падставы былі. Але гэта было досыць часта, а логіка гэтых пакаранняў не заўжды была мне зразумелая. Праз усё гэта я моцна крыўдаваў на сваіх бацькоў. На тату — бо ён проста знік, а на маці — за хаатычнае лупцаванне.

Я вырашыў, што калі зраблюся дарослым, то ніколі не буду так рабіць. Бо бацькі, якія любяць сваіх дзяцей, асыпаюць іх рознымі падарункамі замест лупцоўкі.

Пасля заняткаў я марудна цягнуўся дадому, абыходзячы лужыны. Усю да-рогу з галавы не выходзіў вобраз Пашкі і ягонага плэера. Я пралічваў шанцы ўгаварыць маму купіць гэтакі ж і мне. Аднак надзей было няшмат. Дакладней, іх зусім не было, бо мама нядаўна купіла мне новыя дэмісезонныя паўбоцікі, і відавочна, што грошай у яе на плэер не будзе. Тады я вырашыў, што сам вазь-му ў маці грошы і куплю сабе плэер — гэта будзе плата за ўсю тую нелюбоў і сінякі, якія амаль не сыходзілі з майго азадка. Але на злачынства змушала зусім іншае — мне пякельна хацелася стаць крутым, як Пашка Колесень. Я прыспешыў хаду, каб як мага хутчэй апынуцца дома.

Я ўвайшоў у кватэру і, не здымаючы абутак, накіраваўся ў бацькоўскі пакой. Акуратна, нібыта баючыся кагосьці патурбаваць падчас сну, я адчыніў дзверы і ўвайшоў усярэдзіну. Сэрца маё пачало шалёна тахкаць. Бацькоўскі пакой для мяне заўжды быў нечым накшталт сакральнага месца, у якое заходзіць без вялікай патрэбы — злачынства. Нават цяпер, пасталеўшы, калі я заходжу туды, пачынаю траціць самавалоданне. Справа ад дзвярэй стаяла трумо, а на ім — драўляная лакаваная скарбонка з кветкамі, адкуль тырчэлі банкноты. Я павольна адчыніў скарбонку і, пераадолюючы страх, па чарзе выняў чатыры аднакаляровыя паперкі. Гэтага павінна было хапіць на плэер, навушнікі, ба-тарэйкі ды якую-небудзь касету. Я акуратна паклаў хрусткія паперкі ў кішэню, паправіў астатнія банкноты, зачыніў скарбонку і, агледзеўшы трумо на конт доказаў майго злачынства, выйшаў з пакоя. На маю думку, там і так ляжала шмат грошай, таму маці наўрад ці заўважыць такую нязначную прапажу.

Я выйшаў на вуліцу. Найбліжэйшым месцам, дзе можна было купіць плэер у нашым горадзе, быў рынак каля рэстарана «Спатканне». У буднія дні ён праца-ваў да трох гадзін дня, таму я прыспешыў хаду, каб паспець да закрыцця, бо ўжо пераваліла з другой на трэцюю. Я ішоў і ўяўляў, як заўтра прыйду ў шко-лу з новым плэерам, а на мяне з зайздрасцю будуць глядзець аднакласнікі. У галаве ўзнікалі розныя карцінкі, дыялогі — гэтыя думкі мяне цешылі, і ўжо ад гэтага я пачуваў сябе больш крутым за Пашку Колесеня. Раптам я пачуў вельмі знаёмы голас:

— Лёша, куды ты паўзеш?

Я здранцвеў ад нечаканасці. На вуліцы перада мной стаяла маці. Звычайна яна вярталася дадому а сёмай вечара, але чамусьці сёння яна ішла значна раней. Чаму яна так рана? Маці наўрад ці ведала пра мае планы, але ж у мяне было адчуванне, што мяне злавілі на гарачым. Сэрца зноў пачало шалёна тах-каць. Я мусіў хутка прыдумаць які-небудзь адказ.

Ірына Радзіхоўская БЫЛО ТАК СПРАДВЕКУ

Вершы

Радзіхоўская Ірына Георгіеўна нарадзілася 13 лютага 1998 года ў в. Пераброддзе Міёрскага раёна. У 2015 годзе скончыла Дварнасельскую СШ, а ў 2019 годзе — Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава па спецыяльнасці «Беларуская філалогія (літаратурна-рэдакцыйная дзейнасць)».

Аўтар кнігі «Ідолта». Лаўрэат I ступені міжнароднага конкурсу эсэ «Образ приграничья глазами молодёжи», III ступені сёмага міжнароднага фестывалю-конкурсу нацыянальных культур і творчых перакладаў «Берега дружбы».

Чарнее неба непралітай хмарай.
Зжаўцелы ліст спалохана дрыжыць,
За дрэва ўчапіўшыся. Пажарам
Фізаліс заірдзеўся на мяжы.
Сабакам адзічэлым вые вецер.
Цішэюць людзі, седзячы ў дамах.
Упэўнена расцёкшыся па свеце,
Кастрычнік расцякаецца па снах,

Напоўненых трывогай і надзеяй
На ранак веснавы, птушыны спеў.
А птушкі не чакаюць. Чарадзе іх
Няўтульна тут. Хто адляцець паспеў,
Той можа спадзявацца на вяртанне.
Зіма ўжо блізка, толькі б перажыць.
...Ліст адарваўся. Пачынае танец.
У снах — кастрычнік. Кветкі — на мяжы.

Я — камень на ўзмежку
гасцінца старога.
Я доўга живу і я бачыў так многа.
Да гэтага месца дайшоў з леднікамі.
Я ведаю ўсё, хаця я —
проста камень.
Я бачыў варожыя чорныя хмары,
Не бачачы сэнсу ваенных пажараў.

Я бачыў жытнёвага поля калоссе,
І росаў іскрыстасць на свежым пакосе.
І ў кожным зярнятку, расінцы на травах
Быў сэнс і карысць.
Толькі дзіўная справа:
Вайной спускаюцца сэрцы і хаты,
А ў кожным стагоддзі
ствараюць салдатаў.

ПАЭЗІЯ

Станіслаў Валодзька СВЯТЛО ДУШЫ СВАЁЙ ПРАЛІЦЬ

Вершы

Валодзька Станіслаў Віктаравіч нарадзіўся 11 лістапада 1956 года ў вёсцы Падольцы Астравецкага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1987). Працаваў на чыгунцы. Цяпер жыве і працуе ў Даўгаўпілсе (Латвія). Аўтар паэтычных кніг «У вачах Айчыны» (1996), «Памяці гаючая трава» (2000), «На гэтай зямлі» (2019), «Ад вытоку да вусця» (2024) і інш.

Узнагароджаны нагрудным знакам Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» і медалём Францыска Скарыны.

КРАЯЗНАЎЦА

Міколу Паўловічу

Збыўчывасць нясе нямала бед —
Зноў горкімі пілюямі частуе.
Ды краязнаўца дбайна, як паэт,
Ад беднасці духоўнай нас ратуе.

Капацель, ён,
У часу глыбіні
Вялікія каштоўнасці знаходзіць:
Спяшыць
святло душы сваёй праліць, —
На што гады заўзята цень наводзяць.

Старацель, ён,
Радзінным караням
Зямны паклон аддаць не забывае,
Калі траву густую забыцця,
Як пустазелле з градак, вырывае.

Заўсёды ў яго гарачая пара,
 Бо краязнаўца жыць інакш не можа...
 Бязмежна любіць ён свой родны край
 І край яму манетай плаціць той жа...

ЛІХТАРШЧЫК

У сілу вечаровы змрок бярэцца, —
 Ледзь тлее прысак вогнішча зары.
 На пешаходнай вуліцы Бярэсця
 Запальвае ліхтаршчык ліхтары.

Прыемна мне такую ўсмешку бачыць,
 Нібыта сябра шчырага свайго.
 Каб зноўку мне ўсміхнулася удача,
 Прашу пацерці гузічак яго.

Ліхтаршчык слаўны, дзякуй за старанне!
 Бо ад яго дабрэйшы і наш час,
 Бо запаліў ты разам з ліхтарамі
 Агеньчык зырккі захаплення ў нас!..

...І ў прыцемках парою кожны можа
 Дарогу адшукаць — дабро тварыць.
 Для гэтага ж ліхтаршчык, служба Божы,
 Запальвае ў нябёсах ліхтары.

ВАЛЬС НАСТАЎНІКАЎ

Настаўнікі, святочны дзень прыйшоў да вас, —
 Паклон аддаўшы, запрасіў на гэты вальс.
 Як лепшы сябар, вас абняў, заваражыў,
 Вясновым ветрыкам галовы закружыў.

І неба хмурага раз'ясніўся пагляд, —
 У гэтым вальсе сёння кружыцца зямля.
 І вашы вучні на зямлі ў кружэнні год
 Вас любяць, зычаць вам найлепшага ўсяго.

І вашы вучні, ў свет вялікі ідучы,
 Агмень пачуццяў добрых будуць берагчы,
 Што запалілі вы, раздзьмулі ў душах іх,
 Заўжды вас помніць будуць сонечных такіх.

На іх надзейнасць вам надзею можна мець...
 Сваіх настаўнікаў лепш могуць зразумець, —
 Каму з іх суджана настаўнікамі стаць,
 І гэта свята іх саміх прывеціць так.

ПРОЗА

Яўген Аснарэўскі ЗАЛАТОЕ СВЯТЛО

Апавяданне

Аснарэўскі Яўген Яўгенавіч нарадзіўся 15 снежня 1985 года ў Гродне. Скончыў гістарычны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага гуманітарнага ўніверсітэта імя М. А. Шолахава. Займаецца бізнесам у сферы паслуг. Публікаваўся ў рускіх літаратурных выданнях: «Сибирские огни», «Кольцо А», «Литература», «Топос», «Чайка», «Дегуста», «Литerra». Аўтар пражайтных, паэтычных і навукова-папулярных кніг.

*Прысвячаецца берасцейскаму звычайу
запальвання ліхтароў*

Гарадская адміністрацыя вырашыла здзіўляць турыстаў арыгінальным перформансам. Ліхтаршчык, апрануты ў старажытную форму, павінен быў узбірацца на ліхтарныя слупы і запальваць сапраўдныя газавыя лямпы. Андрэй Багданавіч Парусаў, пасля сумоўя, зрабіўся калегам аднаго з герояў Экзюпэры. Ліхтаршчык, які вырваўся з іншай эпохі, — гэта вулічны артыст. Ён весяліць мінакоў, але не патрабуе ў іх грошай за спектакль. Цудоўная праца. Мара.

Былі, бясспрэчна, маленькія праблемы. Парусава мардаваў незразумелы звычай: людзі падбегалі, церлі бліскучыя гузікі цёмна-сіняга мундзіра, гладзілі спражку рамяня, скрэблі жэтон на фуражцы. Новая гарадская легенда абвяшчала, што паліроўшчыкі бліскучых частак амуніцыі Парусава абавязкова змогуць скарыць усе жыццёвыя вяршыні. Гэта злавала ліхтаршчыка. Ніхто не шоргаў танометры лекараў хуткай дапамогі і мётлы дворнікаў. Чамусьці менавіта ліхтаршчык павінен быў цяпець фокусы забабонных гараджан. Дурныя традыцыі не могуць быць цалкам нявіннымі ўжо хаця б таму, што забіваюць здаровы сэнс. Але Парусаў абвыкся. Кошт прафесіі. Дробныя трэшчынкі на выдатным палатне любімай службы.

Аднаго летняга дня ліхтаршчык ішоў на працу спружыністым крокам. Ускудлачаная варона, якая нагадвала рыбу-вожыка, нязграбна ўзгруксцілася на галінку гарадскога каштана. Потым птушка азварэла загарлапаніла, выдаючы

гук няспраўнага клаксона рэтрааўтамабіля. П'яны мужык, які сядзеў на падкаштанавай лавачцы, паглядзеў на крыкуху, плюнуў і апусціў сваю ідэальна круглую галаву на калені, прыкрытыя шортамі. Парусаў чамусьці ўважліва вывучыў валасатыя крывыя ногі (яны тырчалі з брудных шортаў), а затым паглядзеў на беласнежныя красоўкі п'яногі. Кантраст здзіўляў. Коротка стрыжаная трава газона атачала каштан і гарманіравала з расліннасцю на нагах недарэкі, але была больш прыемная з выгляду.

Парусаў хітнуў галавой, спрабуючы адагнаць недарэчныя думкі. Агледзеўся вакол. Цэнтральная вуліца выпраменьвала жыццё. Вабіла вітрынамі. Бянтэжыла гараджанкамі. Падстаўляла ліпеньскаму сонцу бляшаныя дахі сваіх старадаўніх дамкоў. Усё, як заўсёды. І, як заўсёды, Парусаў спяшаўся. Ён хутка выкінуў з галавы варону, каштан, травіцу, ваўнянага мужыка. Трэба паспець на працу ў час, а не сілкаваць мозг лухтой.

Ліхтаршык збіраўся зайсці ў сваю працоўную каморку, каб праверыць запальную лучынку. Яшчэ трэба паправіць адну з лямпаў (барахліць, зараза), прыбрацца, нацягнуць форму. А нястомны вечар ужо хацеў уварвацца ў горад і прагнаць з вуліц ліпкую спякоту.

Адпрацаваўшы на кожным з ліхтароў, дарыльшчык святла падхапіў пацёртую драбінку і велічна, нібы Праметэй, які пазбег палону, прайшоў па вуліцы, яхідна пазіраючы на вакольных, якія падбіраліся да яго гузікаў. У Праметэя быў яшчэ адзін важны клопат.

Пераапрунуўшыся ў звычайнае сваё адзенне, ліхтаршык выйшаў на шырокі праспект. Мітуслівыя агні вялікага горада па-забіяцку гулялі ў квач. Прахалода з чырванаватым месяцам крыху супакоілі Парусава. Але ён усё роўна хваляваўся. Яму трэба было ўбачыць сястру. Першая сустрэча за пяць гадоў. Дрыготка прадчування. Ногі былі нейкія цяжка-гарэзлівыя, не хацелі роўна трымаць тулава. Парусаў глыбока ўдыхаў п'янлівае паветра, шаркаў навуточкі туплямі, цмокаў языком. Потым ён збянтэжыўся ад пільнага погляду бландзінкі ў ружовых штанах і звярнуў у завулак. Там ён незнарок падфутболіў бляшанку з-пад піва. Яна з гучным трак-так-так-ам пакацілася па асфальце скусаным ненаедным ваўком часу. Бляшанка супакоілася, а Парусаў праваліўся ў гнятлівую цішыню сястрынінага двара. Перад вачыма ліхтаршыка распаўзаўся даўжэзны пяціпавярховы будынак: мясцовая «кітайская сцяна». Вось трэці пад'езд. Парусаў сагнуўся. Хутка ўзляцеў па бруднаватай лесвіцы на апошні паверх. Даскакаў да прыдзвернага каберца. Нервова выцягнуўся перад захутанымі ў ліловы дэрмацін металічнымі дзвярыма з залатым нумарам «бо». Ціхенька пастукаў. Нацягнуў усмешку, калі дзверы пачалі трашчаць замкамі. Адчыніла паджылая, на дзіва поўная дама. Рэдкія вусікі, вялізная галава, рудыя кароткія валасы... Пяць гадоў цётчыны вусы не трапляліся Парусаву на вочы. За гэты доўгі час іх гаспадыня моцна збрыдчала. На ёй дрэнна сядзеў анекдатычна кароткі халат з чырвонага шоўку, знявечаны зелянінай цмокавых пашчаў.

— Добры дзень, цётка Лана, — голас Парусава адразу ж займеў рэха змрочнага пад'езда.

— Давай, заходзь, Андрусік, — прарыпела цётка, варушачы цмокамі.

Парусаў увайшоў. Паваяла нафталінам. Госць разуўся, стаў на дыбачкі, праслізнуў у вялікі пакой сціплай кватэркі-«брэжнеўкі».

— Фух! — гучна выдыхнуў Парусаў.

— Яна там, — голас цёткі быў сіпаты, цёплы, трывожны. — Вунь там, дзе камода.

У куце пакоя выгнутая канапа трымала на сабе жанчыну. У сорок восем гадоў яе зваліў інсульт. Рухалася толькі правая рука.

Цётка доўга расказвала Парусаву пра свае дрэнныя дні. Небяспечны крывяны ціск, галавакружэнне, моцная стомленасць не дазвалялі ёй, ужо старой, добра клапаціцца пра сястру ліхтаршыка. Смарагдавыя цмокі люта жмурыліся на слабае святло, схаванае пад ракападобным абажуром. Цётка тарабаніла справаздачу ва ўнісон з неадчэпным «цік-так-ам» савецкага механічнага гадзінніка. Яна ўжо малявала гэтую карціну, калі патэлефанавала і сіпела ў трубку. Паўтаралася. Урэшце скончыла. Яна не кідала сястру Парусаву. Яна прасіла дапамагчы. Родны брат! Ён дапаможа. Цётка рыпнула масніцамі. Развіталася. Выйшла з кватэры.

Парусаў падышоў да канапы, угледзеўся ў твар хвораі. Вочы заплюшчаны, валасы сабраны назад, шчокі запалі.

— Якая ты худая, Анэля.

Лета лашчыла іх у вясковым раі. Краіне мёду, васількоў, бярозак, рачнога пясочку пад голымі пяткамі, гуллівага ветрыку ў кулачках, пахкіх палёў, чыстай вады, ціхіх надзей, гучнага шчасця.

Андрэю было сем гадоў. Анэлі нядаўна споўнілася дванаццаць. Яны гулялі ў хованкі на шырокім двары цётчынага дома. Прысадзістыя павеці вырываліся з сухой зямлі, каб праглынаць няўрымслівых дзяцей. Побач з домам слаліся капусныя градкі. Зморшчаныя качаны нагадвалі старадаўнія кашалькі. Двор збіраўся, як канструктар, з дзіравых вёдраў, грабляў з пагнутымі зубцамі, вострых кос. Адпраўлены на пенсію плуг задуменна горбіўся ля студні з бярвення. Віскуны-кураняты качаліся па двары тэніснымі мячыкамі. Пах гною змешваўся з водарамі лаванды і скошанай травы.

У абедзенны час халоднай нядзелі Андрэй і Анэля кармілі хлебам вялікага сабаку. Ён жыў у будцы, соп, адгукаўся на мянушку Палыч.

Дзяцей паклікала цётка Лана. Яна паведаміла, што іх бацькі зніклі ў гарах Алтая. Тата і мама Парусавы праводзілі водпуск удалечыні ад цывілізацыі, даручыўшы дзяцей вясковай сваячцы. Цётка не ведала, як выбіраць словы і змякчаць удары. Яе голас быў спакойны, шчокі дробна дрыжалі. Лана не стала хлусіць, не абяцала, што бацькоў хутка адшукаюць, а потым яны вернуцца дадому... І бацькі не вярнуліся.

Пазней цётка расказвала Андрэю, што Бог забраў тату з мамай да сябе, і цяпер бацькі гуляюць па небе. Хлопчык не дараваў. Тату з мамай — таму што яны кінулі яго. Цётцы — таму што яна была шалапутнай крыкухай. Богу — таму што ён забіраў людзей дзеля прагулак. Але Андрэй не крыўдзіўся на сястру і хадзіў за ёй услед. Ён плакаў у абдымках Анэлі, а яна пяшчотна гладзіла хлопчыка па галаве і шаптала:

— Не плач, Вярбушык! Я ж у цябе ёсць.

Анэля назвала брата ў гонар вярбы. Занадта доўгія для хлопчыка валасы звісалі з галавы Андрэя роўнымі пасмамі, нібы вярбовыя галінкі. Сама Анэля была кучаравай, зеленавокай, гарэзлівай.

Дзеці засталіся жыць з Ланай і перайшлі ў вясковую школу. Там падрослая Анэля сустрэла першае каханне — рослага сярдзітага хлапчука. Кавалер Анэлі зваўся Дзіма Сквацэвіч. Маленькі Андрэй працягваў хадзіць за сястрой, але ў той былі новыя інтарэсы. Вір рамантычных перажыванняў зацягнуў дзявоцкую душу. Асірацелая Анэля мела патрэбу ў каханні, таму Сквацэвіч стаў для яе асабістым боствам. Гэта было пачуццё вар'яцкае і абсалютнае. Дзіма кахаў Анэлю інакш — лёгкаім батыставым каханнем Дон-Жуана. Яму не падабаўся дакучлівы братка любай. Падпарадкоўваючыся натуральнай цязе, Сквацэвіч хацеў заставацца з сяброўкай сам-насам.

Аднойчы Дзіма збіў Андрэя на вачах у Анэлі. Дзяўчына толькі раз ускрыкнула, але потым моўчкі назірала за экзекуцыяй.

Пасля кухталёў Андрэй больш не хадзіў за сястрой і не адгукаўся на імя Вярбушык. Парусаў ведаў, што яму здрадзіў апошні ў свеце блізкі чалавек.

Душа Анэлі абуралася. Дзяўчына разумела віну перад Андрэем. Разумела, але не магла сказаць хаця б слова супраць Дзімы. Злосць! Анэля злавалася на Парусава. Злавалася на саму сябе. Яна перастала абдымаць брата і называць яго Вярбушык.

Неўзабаве цётка перабралася ў горад. Яна ўзяла дзяцей з сабой. Дзіўна, але адносіны Дзімы і Анэлі не разбурыліся. Маладыя людзі паступілі ў адзін універсітэт і пажаніліся на другім курсе.

Андрэй пераехаў у асобнае жыллё, калі атрымаў магчымасць аплачваць здымную кватэру. Грошы ён здабываў падпрацоўкай на будоўлі. Паралельна малады чалавек вучыўся.

Парусаў канчаткова аддаліўся ад сястры і яе мужа, закінуў зносіны з цёткай. Ён лічыў сябе непрыгожым і панурым. Жыў адзіночкам, не спрабуючы знайсці сяброўку. Самотнымі вечарамі Парусаў бясконца абнаўляў старонку навінавага сайта, свідруючы позіркам кароткія тэксты журналістаў.

Парусаўскую адзіноту прыглушаў джунгарскі хамячок Парфірый. Пасля двух гадоў сумеснага жыцця Парфірый не падмануў прыроду і памёр. Жях, крах, нуда... Вакансія ліхтаршчыка прыйшла своєчасова. Яна выратавала Парусава ад гарэлага палону ды іншых змрочных рэчаў, якія магло падарыць сольнае жыццё.

Самота ўсё роўна душыла Парусава. Ён нярэдка думаў аб цётцы і сястры. Дзіцячая крыўда на родных здавалася ліхтаршчыку нечым малазначным, нечым падобным да ледзь прыкметнага броду на шыбе. Трэба толькі пазваніць... Але Парусаў не званіў.

Пасля ранняга інсульту жонкі Дзіма амаль адразу пакінуў Анэлю. Яна так і не нарадзіла мужу дзяцей. А даглядаць нерухомую жонку, якая не падарыла спадчыннікаў, Сквацэвіч не збіраўся.

Цётка Лана песціла Анэлю сама. Яна састрыгла пляменніцы кучары і апранула калісцы паўнаватую, а цяпер страшна худую Анэлю ў махрысты халат.

Абдумаўшы складаную сітуацыю, Лана знайшла на старонках нататніка даўно забыты нумар Андрэя...

Праз брудную шыбу Парусаў назіраў балконісты фасад нязграбнай шматпавярхоўкі. Сумная сінь. Анэля не спала, але позірк яе быў скіраваны да сцяны. Яна амаль ніколі не глядзела на брата. З цёткай Анэля актыўнічала. Пляменніца

размаўляла з Ланай, друкуючы кароткія фразы на планшэце. Парусаў падносіў планшэт, але правая рабочая рука сястры бязвольна звисала з краю канапы. Паводзіны Анэлі злавалі брата. Ён марнаваў на хворую час: прыносіў лекі, рабіў масаж, карміў, пераапранаў, саджаў сястру ў мяккае крэсла. Андрэй чытаў Анэлі яе любімыя кнігі, расказваў апошнія навіны. Але сястра ігнаравала спробы Парусава завязаць рэкамендаваныя лекарамі зносіны. Яе рука здавалася кавалкам граніту, калі брат у чарговы раз падсоўваў Анэлі нікчэмны планшэт.

Парусаў уключыў электрычную гірлянду. Няхай вясёлыя агенчыкі пабегаюць. Гнятлівая атмасфера кватэры змянілася: чорныя цені ў кутах ператварыліся ў цёмна-шэрыя.

Ліхтаршык знайшоў на тумбачцы ключы і пайшоў прайсціся.

Адно пытанне патрабавала вырашэння і ламала галаву Парусава. Нядаўна ў сацыяльнай сетцы ліхтаршыку напісаў аднагрупнік Мікіта Скобскі. Разам з Парусавым ён некалі наведваў каледж аўтаматызацыі і радыёэлектронікі. Сціплая старонка Мікіты паказвала яго юнацкую фатаграфію. Скобскі вітаў Парусава і прапаноўваў пераехаць у Канаду. Там Мікіта, паводле яго слоў, меў выдатную працу: працаваў начальнікам уласнай электратэхнічнай кампаніі. Гэтай кампаніі былі патрэбныя працаўнікі. Такія, як Парусаў.

Ліхтаршык раздзіраўся паміж мясцовымі ліхтарамі і электронікай Новага Свету, паміж родным горадам і нязведанымі прасторамі Канады, паміж абавязкам брата і даўгамі па крэдытах. У яго былі куслівыя праблемы з фінансамі. Даўгі. Яны могуць растварыцца ў доларавым заробку, як цукар у гарбаце...

Свавольныя ногі прывялі Парусава туды, куды яго ніколі не прыводзіла галава. Ён стаяў перад старадаўнім гарадскім саборам. Ліхтаршык лічыў сябе атэістам. Парусаў страціў веру, калі даведаўся ад цёткі, што Бог забраў бацькоў дзеля прагулак па небе. Нябесныя шпацыры здаваліся маленькаму Парусаву жahlіва несправядлівымі.

Але дарослы Парусаў чамусьці прыйшоў да храма.

Павагаўшыся некалькі секунд, Парусаў падняўся па зручных прыступках і неяк па-балетнаму паскакаў у бабінец. Пахла ладанам і нагрэтым воскам. Спакой, веліч. Ліхтаршык шамацеў падэшвамі па слізкай плітцы. Ён акуратна абышоў шэрапінжачнага дзядка, які апантана хрысціўся на алтар. Купіў свечку. Новага парафіяніна клікаў велізарны абраз Маці Божай у залатым акладзе. Парусаў хутка данёс сваё грэшнае цела да святога аблічча. Адкашляўся. Важна перахрысціўся. Адкашляўся другі раз. З-за нявопытнасці трымаў пальцы правай рукі, якой хрысціў сябе, адтапыранымі. Адкашляўся трэці раз. Потым запаліў свечку, як свае штовячэрнія ліхтары, і залюбаваўся залатым святлом, якое пасялілася на васковым цыліндры...

Малітва была кароткай, але гарчай. З'ехаць у заакіяўскія краі ці застацца на радзіме? Парусаў не мог вырашыць. Пытаўся, бязгучна варушачы вуснамі. Скончыўшы маліцу, Парусаў на прыклад найбліжэйшай бабулі прыклаў лоб да выявы. Нехлямяжы малельшык моцна стукнуўся галавой аб аклад, падкінуўшы бразгат да размаляваных скляпенняў акустычна дасканалай царквы. Абраз і лоб, на шчасце, не пацярпелі.

Выйшаўшы на прыступкі, Парусаў падставіў твар пад цёплыя сонечныя промні і адчуў супакаенне. Яно вынесла ліхтаршыка за вароты царкоўнай агароджы. Там ён сутыкнуўся з жанчынай. На ёй былі чырвоныя ласіны і шырокая ўсмешка.

ПАЭЗІЯ

Кацярына Мізерыя Я СОНЦА Ў КОСЫ ЗАПЛЯТАЮ

Вершы

Мізерыя Кацярына Сямёнаўна нарадзілася 9 лютага 2002 года ў Брэсце. Скончыла сярэдняю школу № 8 г. Кобрына, потым — філалагічны факультэт Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна па спецыяльнасці «Беларуская філалогія (літаратурна-рэдакцыйная дзейнасць)». Цяпер працуе ў рэдакцыйна-выдавецкім аддзеле рэдактарскага сектара. Магістрант філалагічнага факультэта БрДУ імя А. С. Пушкіна (спецыяльнасць «Беларускае мовазнаўства»).

Лаўрэат міжнароднага фестывалю-конкурсу паэзіі і паэтычных перакладаў «Берагі сяброўства», літаратурнай прэміі імя М. Мятліцкага і інш. У «Полымі» друкуецца ўпершыню.

А КАЗКА ПОБАЧ ДЗЕСЬЦІ ХОДЗІЦЬ

Паводле твораў Надзеі Ясмінска

А казка побач дзесьці ходзіць
І шэптам просіць цішыні,
Размову ціхую заводзіць
Сярод заўсёднай мітусні,

Нябачна вабіць за сабою
У горад вечнага цяпла
І падымае над зямлёю,
Як быццам крылы падзняла.

Маленькі Цмок сапе пад ложкам.
(На жаль, нікому не відаць,
Што, мабыць, ён баіцца трэшкі
Свае сакрэты расказаць.)

Дзяўчынка з зоркі Лазурковай
Аднойчы прыйдзе ноччу ў сны —

Дыханне добрай казкі новай,
Дыханне казачнай вясны,

З вяснянак яркіх чарадою
З краёў чароўных прыляціць,
З адвечнай мудрасцю сваёю,
Каб дзіўнай кветкаю цвісці.

А казка побач дзесьці крочыць...
І врта сэрца прыадкрыць...
Хай дзіўны сон вясенняй ноччу
Яе асвецяць ліхтары.

Той шэпт, знаёмы ўсім з дзяцінства,
Ў душы ледзь чутна прагучыць,
Каб з казкай мудраю адзінствам
Душу навечна спалучыць.

ПАЭЗІЯ

Людміла Шчэрба ЁН САГРАЕ МАЕ ДАЛОНІ...

Вершы

Шчэрба Людміла Віктараўна нарадзілася 29 мая 1973 года ў г. Мінску. Скончыла музычную школу па класе цымбалаў (1990), філалагічны факультэт БДУ (1995), аспірантуру Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі (1998). Працавала рэдактарам аддзела паэзіі часопіса «Першацвет», вядучым стылістычным рэдактарам газеты «Сям'я», вядучым літаратурным рэдактарам «Беларускага гістарычнага часопіса» і інш.

Аўтар раманаў «Уладар рыбаў» (2003), «Урб@н.М: Адзін дзень не майго жыцця» (2017), кнігі паэзіі «Я пакідаю сонца тут...» (2020).

Як ацаліцца ад зімы?
Ты мне дазволіш закаханасць?
Мой зрок малюе апантана
У кожнай постаці цябе.
Як не аддацца спрэс журбе?
Чакаць вясновага адхлення?
І выстудзіць душу дазвання,
І скараціць да «я» былое «мы».

Як затуліцца ад вясны?
Не слухаць птушак тлумны гоман,
Не чуць зямлі вільготнай стомы,
Не адчуваць шаўкоў травы.
Заместа «ты» паўсталі «вы».
І б'ецца голасам чужым,
Зрывае з дахаў капяжы
Бездапаможнае «адны».

ПАЭЗІЯ

Вольга Алізар УЗАЕМНАЯ ЛЮБОУ

Вершы

Алізар Вольга Сцяпанайна нарадзілася 26 лістапада 1986 года ў вёсцы Раздзялавічы Ганцавіцкага раёна. У 2007 годзе скончыла Навагрудскі дзяржаўны гандлёва-эканамічны каледж. Працавала бухгалтарам у горадзе Капылі. Затым выйшла замуж і пераехала жыць у Гродна.

Аўтар зборніка вершаў «О тебе, моя милая Родина» (2022).

Восень паціху размотвае ніткі,
А лета яшчэ не збіраецца ў шлях.
Вунь як прыгожа цвітуць аксаміткі,
Сонейка лашчыць спякотаю дах!

Вунь як чаруюць духмяныя травы,
Яблыкі спеюць у садзе бацькоў!
Пчолы рупліва вядуць свае справы.
Ветрык нясе цеплыню і любоў.

Вунь як плывуць над зямлёю аблогі,
Птушкі спяваюць на ўсе галасы!
Ранак на сцежкі раскладвае крокі,
Ноч іх збірае, нібы каласы.

Потым старанна сплятае вяночкі,
Дорыць іх зоркам і шэпча наказ:
«Ззяйце над хатамі, родныя дочки,
Дбайце, каб свет у вачах не пагас»...

Хай не спяшаецца лета ў расстанне,
Хай не спыняе шчаслівых гадзін.
Восень паспее сказаць: «Прывітанне!»,
Здзівіць яшчэ прыгажосцю вярцінь.

Мікола Мікуліч

«КАБ КРАСАВАЛА СВАБОДНАЯ НІВА...»

Творчая індывідуальнасць Міхася Васілька

Мікуліч Мікалай Уладзіміравіч — кандыдат філалагічных навук, загадчык аддзела ўзаемазвязей літаратур Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Лёс Міхася Васілька быў цяжкім і гаравітым, жыццё яму несла адно выпрабаванне за другім, усяляк выпрабавваючы на ўстойлівасць і трываласць асобы і таленту.

А талент гэты быў значны, вялікі. Яго абудзілі да жыцця ўздым заходнебеларускага нацыянальна-вызваленчага руху сярэдзіны 1920-х гадоў, дзейнасць Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Пасля вяртання з бежанства з Расійскага Паволжа на Радзіму, у вёску Баброўня на Свідзельшчыне ў 1922 г. М. Васілёк, тады яшчэ 17-гадовы юнак Міхась Касцевіч, падключыўся да актыўных форм грамадска-культурнай працы ў «забраным краі»: наладжваў у навакольных вёсках гурткі мастацкай самадзейнасці, Таварыства беларускай школы, ячэйкі грамады, браў удзел у пастаноўках спектакляў, арганізацыі і правядзенні вечароў, на якіх выступаў з заклікавымі прамовамі і чытаннем агітацыйных вершаў. Балюча і аператыўна рэагуючы на шматлікія праявы юрыдычна-прававога і сацыяльна-маральнага бяспраўя і прыніжанасці ў грамадстве, абяздоленага сялянскага жыцця, ён карэспандаваў у віленскія перыёдыкі (часопіс «Маланка», газеты «Народная справа», «Сіла працы і інш.), пісаў пра змены, якія адбываліся ў вясковым асяроддзі, у свядомасці прадстаўнікоў сацыяльных нізоў, пра рост грамадзянска-патрыятычнай актыўнасці моладзі, дзяліўся ўражаннямі ад міжэтнічных і міжканфесійных варункаў на Свідзельшчыне, удала праведзеных культурна-асветных мерапрыемстваў і г. д.

У канцы 1920-х гг. па запрашэнні І. Маразовіча, галоўнага рэдактара сатырычна-гумарыстычнага часопіса «Маланка», М. Васілёк паспрабаваў сябе на пасадзе сакратара гэтага папулярнага перыядычнага выдання. Сацыяльна-маральныя абставіны, звязаныя з пераследам удзельнікаў нацыянальна-вызваленчага руху ў Польшчы, былі цяжкія, матэрыяльна-бытавыя ўмовы невыносныя — маладому паэту літаральна не было дзе і на што жыць — «хадзіў галодны, спаў адзеты на рэдакцыйным стале...»¹, і неўзабаве ён вырашыў вярнуцца ў сваю Баброўню.

М. Васілёк, як і М. Машара, М. Засім, А. Дубровіч, многія іншыя літаратары Заходняй Беларусі, творчую працу мусіў спалучаць з сялянскай, звязанай са штодзённымі клопатамі ў полі, з ворывам і сяўбою, доглядам нівы, зборам і захаваннем ураджаю, увасабляючы, па словах выдатнага беларускага крытыка і літаратуразнаўцы У. Калесніка, «канфлікт таленту з практычнымі інтарэсамі»². Сапраўды, уявіце сабе мужыка-селяніна, знясіленага цяжкой фізічнай працай на заняпалай гаспадарцы, і ў адной асобе мастака-самавука, чуйная душа якога была настроена на пошукі і сцвярдженне высокай духоўнасці і маралі, праўды і справядлівасці, красы і волі, песняра гэтай працы і ў цэлым долі беларуса... Мужыка-селяніна і мастака-самавука, які высокую паэзію бачыў у

¹ Калеснік У. Лёсам пазнае: выбраныя літаратурныя партрэты і нарысы / У. Калеснік. — Мінск: Маст. літ., 1982. — С. 69.

² Тамсама. — С. 91.

будзённым, звычайным, навакольным... Аналізуючы раннія вершы М. Васілька, У. Калеснік, несумненна, слухна падкрэсліваў: «Грамадзянін-энтузіяст узлятаў думкай над шэрай штодзённасцю, гарэў патрыятычнымі пачуццямі, узносіўся пад неба красы і свабоды, а сялянін, які жыў у ім, валок думкі на зямлю, дзе кішэлі бядота, клопаты, злыбеды, пакуты, нэндза жыцця. Гэта трэба заўсёды помніць, каб зразумець, адкуль узяліся два пласты яго паэзіі — бытавы і грамадзянскі, сатырычны і гераічны, будзённым і святочным, сумным і бадзёрым»¹.

Так, творчасць М. Васілька заключала ў сабе сімбіёз аб'ектыўна-выяўленчага і суб'ектыўна-выразнага, наратыўнага, апавядальна-гутарковага і лірычнага пачаткаў. У вершах другой паловы 1920-х гадоў «Віхар», «З вясной», «Сілаў ня маю я...», «Там краіна мая» і іншых, якія склалі зборнік «Шум баравы» (1929), малады паэт адгукаўся на актуальныя падзеі грамадскага жыцця, сялянскай рэчаіснасці, з падкрэсленай увагаю, душэўнай цеплынёй і спачуваннем гаварыў пра цяжкі, гаравіты лёс, клопаты і турботы працаўніка-земляроба, раскрываў багаты і непаўторны свет яго думак і пачуццяў, надзей і спадзяванняў. Яны прыцягвалі ўвагу чытача натуральнасцю перажывання, нязмушанасцю расповяду аўтара, яго праўдзівымі і пераканаўчымі замалёўкамі і апісаннямі, пранікнёнымі і трапнымі назіраннямі і ацэнкамі. У вершы «Там краіна мая» на аснове мастацкага аналізу і асэнсавання канкрэтна-гістарычных рэалій заходнебеларускай сапраўднасці, жыцця і працы мужыка-сяляніна М. Васілёк выявіў глыбокае разуменне сваіх духоўна-маральных і грамадзянска-патрыятычных задач і абавязку, намалюваў яркую, запамінальную, цэласную карціну, засведчыўшы добрае ўмельства выходзіць на шырокія сацыяльныя абагульненні:

Там дзе высяцца стромкія хвоі,
Дзе бярозкі шапочуць лісцём,
Дзе знаходжу спачынак душой я
У разважаннях сваіх над жыццём —

Там краіна мая....

Дзе на ніўках, слязою палітых,
Градам поту, пад спёкаю дня, —
Аб нядолі тых дзён перажытых
Сумну песню складае жняя...

Там краіна мая...²

Варта заўважыць, што па вялікім рахунку ў канцы 1920-х — першай палове 1930-х гадоў М. Васільку было не да палітыкі і пратэстаў, не да рэвалюцыйнай дзейнасці. Каб неяк пракарміць немалую сям'ю і справіцца з неадступнымі безграшоўем і нішчымніцай, нават голадам, а таксама шматлікімі бытавымі няшчасцямі і стратамі, цяжкой хваробай жонкі Галіны, якая неўзабаве памрэ ад сухотаў, ён мусіў шмат працаваць на дарэшты абяднелай і заняпалай гаспадарцы, вершы складаючы, па сведчанні блізкіх і знаёмых, часам проста пад плотам каля плуга, выгнаўшы баразну. Сам паэт у аўтабіяграфіі заўважаў: «Вершы пераважна пісаў за працай — аручы, косячы, жнучы, возячы снапы, малошчы і г. д.»³. Можна ўявіць, як было маральна і фізічна цяжка сентыментальнаму і летуценнаму паэту, які, па словах У. Калеснікі, «палохаў лагоднасцю, насцярожваў даверлівасцю, стрымліваў чулівасцю»⁴. Усё гэта, а таксама пераслед паліцыі, арышты, катаванні і здзекі ў пастарунках моцна прыгняталі

¹ Тамсама. — С. 50.

² Васілёк М. Шум баравы: вершы / М. Васілёк. — Вільня, 1929. — С. 57, 58.

³ Васілёк М. Аўтабіяграфія / М. Васілёк // Пра час і пра сябе: аўтабіяграфіі беларускіх пісьмнікаў. — Мінск: Дзяржвыд БССР, 1966. — С. 67.

⁴ Калеснік У. Лёсам пазнае: выбраныя літаратурныя партрэты і нарысы. — С. 34.

М. Васілька, рабілі яго жыццё цяжкім і невыносным. «Каб не маленькі сыноч, якога люблю больш за ўсё на свеце, — пакончыў бы з сабой», — у адчаі прызнаваўся ён у лісце да Р. Шырмы ад 4 мая 1936 г.

Хаця, праўдай будзе сказаць, паэт цікавіўся палітыкай і рэвалюцыйнай дзейнасцю, ідэйна-светапоглядна і эмацыянальна-пачуццёва эвалюцыянаваў у напрамку росту сімпатыі да КПЗБ і ў 1936 годзе ўступіў у яе шэрагі. Вялікае значэнне ён надаваў актывізацыі супраціву палітыцы апалачвання і акаталічвання беларускага насельніцтва на землях Заходняй Беларусі, разгортванню падпольніцкай дзейнасці, пашырэнню рэвалюцыйнага руху.

Творчасць М. Васілька развівалася ў традыцыйным рэчышчы ідэйна-эстэтычных пошукаў беларускай паэзіі, яго талент эвалюцыянаваў у многім пад уплывам мастацкай практыкі класікаў нацыянальнай літаратуры Я. Коласа, М. Багдановіча і асабліва — Я. Купалы. Цікава і паказальна, што маладому М. Васільку найперш імпанавалі тыя рысы, якасці і ўласцівасці творчасці свайго папярэдніка і настаўніка, якім ён сам надаваў важнае значэнне, удзяляў немалую ўвагу, да якіх імкнуўся ў сваіх вершах. «У Вільні пачалі выдавацца зборнікі твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Багдановіча і іншых беларускіх паэтаў. Я асабліва захапляўся творамі Купалы, — прызнаваўся ён у аўтабіяграфіі, — яны зрабілі на мяне вялікі ўплыў, чаравалі мяне сваёй прастатой, шчырасцю, глыбокім зместам і багаццем вобразаў.

І я пачаў пісаць аб горкай долі, аб здзеку польскіх паноў, аб барацьбе супраць панскага ўціску»¹.

Ідэйна-стылёвае падабенства да Я. Купалы можна заўважыць у многіх творах М. Васілька. Папулярныя ў народзе, у тым ліку і сярод палітвязняў, вершы паэта «Як я трапіў у камуністыя» і «Над магілай камсамольца Самойлы» тыпалагічна перагукваюцца з вершамі Я. Купалы — адпаведна «Мужык» і «На смерць Сцяпана Булата». Вядомыя купалаўскія інтанацыі з верша «Я не паэта» выразна чуюцца ў наступных радках М. Васілька:

Не паэт я — о не,
Нарадзіла мяне,
Маю песню — пакута, нядоля.
Я ўсяго — васілёк,
Лёс, відаць, назнарок
Мяне кінуў на сумнае поле.²

Паэт шырока выкарыстоўвае традыцыйныя ў беларускай літаратуры сімволіка-алегарычныя вобразы вясны, ворыва, сяўбы, навальніцы і г. д. — вершы «Уперад, браце!», «Да працы», «Жыццё», «З вясной», «Гэй вы сілы мае», «Песні» і інш. Мы бачым, што погляд яго лірычнага героя скіраваны наперад, у будучыню («Сіня, сіня даль бясконца. / А ў той далі — мэта, сонца...»)³, што гэта чалавек неабыякавы, апантаны, які жыве напружаным душэўна-псіхалагічным жыццём, ахоплены высокімі, узнёслымі думкамі і пачуццямі:

Гэй, прастор радзімы, мілы!
Я абняць цябе хачу,
Досыць цемры нам магілы,
Досыць слёзаў на вачу.⁴

¹ Васілёк М. Аўтабіяграфія. — С. 69.

² Васілёк М. Шум баравы: вершы. — С. 12.

³ Тамсама. — С. 11.

⁴ Тамсама. — С. 22.

ПАМЯЦЬ

Эмануіл Іофе

ТВОРЦА З ШМАТГРАННЫМ ТАЛЕНТАМ

Да 140-годдзя беларускага паэта і вучонага Міхайлы Грамыкі

Гэты чалавек займае асаблівае месца ў гісторыі беларускай літаратуры і культуры, а таксама беларускай навукі.

Некаторыя чытачы, якія знаёмы з біяграфіяй Міхайлы Грамыкі, могуць сказаць: «Дык ён жа не меў ніякай навуковай ступені, не быў ні кандыдатам, ні доктарам якіх-небудзь навук». Так, не меў. Але паверце аўтару гэтых радкоў, што ўклад Міхайлы Грамыкі ў беларускую літаратуру і навуку быў значны і нават шмат у чым вялікі.

Вось якую думку выказаў пяцьдзят чатыры гады таму адзін з самых аўтарытэтных беларускіх літаратурных крытыкаў Рыгор Бярозкін, якога беларускія паэты між сабой называлі «крытык нумар адзін»:

«За апошні час наша крытыка і літаратуразнаўства многа зрабілі, каб узнавіць стылявую карціну дваццатых гадоў ва ўсёй яе супярэчліва-сці і складанасці. Але ёсць яшчэ ў гэтай карціне відавочная непаўната,

якая паходзіць між іншым, і ад таго, што не ўсе імёны бяруцца намі пад увагу. Не ўсе з'явы ўключаны ў разгляд і аналіз.

Да ліку вось такіх незаслужана забытых паэтычных імён належыць, як нам здаецца, імя Міхайлы Грамыкі. Між тым, гэта сімптаматычная ва ўсіх адносінах творчая постаць і адсутнасць яе ў нашых разважаннях пра паэзію першага савецкага дзесяцігоддзя нельга ні вытлумачыць, ні апраўдаць.

Сапраўды, што мы ведаем, што помнім пра паэта Міхайлу Грамыку? Амаль нічога. Ва ўсякім разе, вельмі мала.

Калі ў 1927 годзе выйшаў першы і адзіны — лірычны зборнік паэта «Плынь», часопіс «Полымя» (1928, № 1) адгукнуўся на яго кароткай станоўчай рэцэнзіяй. У прыватнасці, рэцэнзент пісаў так:

«Творчасць М. неяк адрозніваецца, як па свайму зместу, так і па форме, вельмі разнастайнай, ад творчасці іншых нашых паэтаў і таму заслугоўвае асаблівае грамадскае ўвагі».

На жаль, гэта ўвага абмінула паэта — зборнік прайшоў амаль незаўважымым. Неўзабаве насталі цяжкія для паэта гады, і яго імя было надоўга забыта.

Здавалася б, сёння, калі мы маем магчымасць гаварыць аб'ектыўна пра ўсіх, хто з большым ці меншым поспехам працаваў у нашай літаратуры, можна было б выправіць дапушчаную ў адносінах да М. Грамыкі «крытычную» несправядлівасць. Аднак мы гэтага не зрабілі.

У вялікім і цікавым увогуле ўступным раздзеле да двухтомнай «Гісторыі беларускай савецкай літаратуры» пра Грамыку сказана: «Адным з самых ранніх і самых характэрных прыкладаў уяўнага наватарства ў паэзіі быў «нашумеўшы» верш М. Грамыкі «Гвалт над формай» (нібы паэма). Горкая іронія заключаецца іменна ў тым, што аўтар шчыра верыў у «рэвалюцыйнае» і сучаснае гучанне свайго надуманага, вычварнага, наскрозь пратэнцыёзнага твора. І зразумела, што паэтычнае практыкаванне М. Грамыкі было раскрытыкавана і высмеяна. І больш пра Грамыку-паэта ні слова.

Не кажучы ўжо аб тым, што напісана гэта з лішняй і непатрэбнай з'едлівасцю — цытаваны тэзіс даследчыка стварае ўражанне ў чытача, быццам М. Грамыка — аўтар толькі «Гвалту над формай». І што ўспамінаць яго можна ў лепшым выпадку з мэтай, так сказаць, негатыўнай, у якасці характэрнага прыкладу «вычварнасці і фальшу, на шчасце, пераададзеных беларускай паэзіяй» [1, с. 104—106].

У сувязі з нашай размовай выключную каштоўнасць мае «Аўтабіяграфія» М. Грамыкі, змешчаная ў яго кнізе «Родная пушча», якая выйшла ў 1987 годзе — праз 18 гадоў пасля яго смерці. Яна была напісана ў 1965—1967 гадах — за два гады да смерці Міхайлы Аляксандравіча.

У гэтых успамінах былі такія радкі:

«У 1911 годзе я атрымаў дыплом.

У Віленскай акрузе мне ў пасадазе настаўніка сярэдняй школы адмовілі. На пазычаныя пад працэнты грошы я паехаў у Адэсу, дзе жыла сям'я знаёмых па Маскве курсістак. У гэтым горадзе пражыў 10 гадоў, выезджаючы на лета ў Беларусь.

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі беларусы-бежанцы арганізаваліся ў Адэсе ў таварыства «Гай». Далучыўся і я да культурна-асветнай працы сярод землякоў. Улетку 1921 г. з групай настаўнікаў пераехаў у Мінск...

Было мне тады 36 гадоў. Але ў маладзейшыя гады я не адчуваў такога ўздыму жыццёвых сіл, працаздольнасці і творчага захаплення, як тады... Прычыны? Першая — апынуўся я ў родным асяроддзі... З тых часоў я ўжо не аддзяляўся ад нашага народнага жыцця. Другая прычына — жывое акружэнне. Якое было акружэнне! Я ўглядаўся ў постаці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага і многіх хоць і меней выдатных, але патрэбных для паўнаты і магутнасці «хору» і «аркестра». Дадаць трэба таксама палітычных дзеячаў-камуністаў, праз якіх толькі магла рэалізавацца вялізарная культурная праца.

З той жа восені 1921 года я пачаў выяўляць сябе ў двух кірунках: навукова-педагагічным і літаратурным. Часам даручаліся мне і адміністрацыйныя абавязкі, напрыклад, школьная інспекцыя, праца ў дырэкцыі тэатра.

Адразу пачаў выкладаць геалогію і мінералогію ў Белпедтэхнікуме. З дня яго існавання працаваў у Інстытуце беларускай культуры. Мікола Азбукін і я — галоўныя аўтары нашай навуковай тэрміналогіі ў галіне геаграфіі, геалогіі, грунтоў і хіміі...

Я рос пад даглядам праслаўленых сыноў нашага народа, якія прыхільна, спрыяльна адносіліся да мяне.

На другі ці трэці год перайшоў ва ўніверсітэт (БДУ. — Э. І.) на кафедру геалогіі, кіраўніком якой быў вядомы прафесар, пазней акадэмік Мікола Фёдаравіч

Бліадухо. Па яго планах я рабіў маршрутныя выходы і выезды. Прайшоў, між іншым, па берагах прыгажуні Проні ад вытокаў яе каля г. Горак да злучэння з Сожам пад Слаўгарадам (былое мястэчка Прапойск). Пісалася пра мае адносіны да вынаходак нафты ў Рэчыцкім раёне. Справа ў тым, што М. Азбукіну і мне даручана было абследаваць пачатковым маршрутам гэты раён. Верагодна, што ўжо ўлетку 1930 года мы ўгледзілі б некаторыя адзнакі нафты. Памаглі б і распытванні насельнікаў. Магчыма, што ўжо тады па нашых запісах пастаўлена была б буравая разведка. Але наш маршрут быў нечакана спынены.

Культурна-нацыянальнае будаўніцтва ішло між тым поўным тэмпам. Мне прыйшлося ўзяцца за свае дысцыпліны, у выніку чаго былі надрукаваны два падручнікі: «Уводзіны ў крышталеграфію» і «Уводзіны ў мінералогію». Выдадзены яны былі добра, з фотаздымкамі» [2, с. 388—389].

Аўтар гэтых радкоў паставіў перад сабой мэту на аснове разнастайных крыніц, у тым ліку фондаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, раскрыць малавядомыя старонкі біяграфіі Міхайлы Грамыкі, зразумела, не ўсе, але хаця б частку.

На жаль, пераважная большасць даследчыкаў творчасці Міхайлы Грамыкі не цікавілася, дзе, у якіх сродках масавай інфармацыі ён друкаваўся.

Мала каму вядома, што ў 1918 годзе творы М. Грамыкі друкаваліся на старонках штотыднёвай грамадска-палітычнай, літаратурнай і эканамічнай газеты «Беларускае эха», якая выдавалася ў Кіеве з 30 мая па 1 лістапада 1918 года на рускай мове (частка матэрыялу выдавалася на беларускай мове).

Рэдактарам газеты быў А. Мадзалеўскі. Гэта выданне мела сваіх карэспандэнтаў у буйных гарадах Украіны і Беларусі, Маскве і Петраградзе. Асноўнай задачай «Беларускае эха» ставіла гуртаванне беларусаў, якія жылі ва Украіне, забяспячэнне іх сувязі з радзімай.

У 1921—1922 гадах у Мінску на беларускай мове для дзяцей дашкольнага і школьнага ўзросту выдаваўся на беларускай мове часопіс «Зоркі». Рэдактарам яго быў Змітрок Бядуля. Выданне было спынена ў другой палове 1922 года. Усяго выйшла 10 нумараў. Сярод аўтараў гэтага часопіса быў і Міхайла Грамыка.

Праз два гады, з 13 красавіка па 19 чэрвеня 1924 года, М. Грамыка стаў адным з аўтараў часопіса «Радавая Рунь», двухтыднёвага літаратурна-мастацкага дадатку да газеты «Савецкая Беларусь», які выдаваўся ў Мінску на беларускай мове. Хоць гэты часопіс выходзіў ўсяго толькі трошкі больш за два месяцы, ён садзейнічаў творчаму росту маладых пісьменнікаў, кансалідацыі літаратараў розных пакаленняў.

У 1927-м і 1929 гадах Міхайла Грамыка друкаваў свае вершы ў часопісе «Чырвоная краіна», дакладней — грамадска-палітычным і літаратурна-мастацкім ілюстраваным дадатку да газеты «Савецкая Беларусь», які выдаваўся ў Мінску на беларускай мове.

У дакладной запісцы намесніка ПП АДПУ па Заходнім краі І. К. Апанскага сакратару ЦК КП(б)Б А. І. Крыніцкаму аб небяспецы ва ўмовах нэпа дробнабуржуазнага ўплыву і неабходнасці павароту ў нацыянальнай палітыцы да большай жосткасці ад 28 снежня 1924 года былі такія радкі:

«По имеющимся данным, между группой молодых белорусских поэтов, объединённых в «Молодняк», и группой консервативных литераторов с Лёсиком, Коласом, Громыко и Бядулей во главе, ведётся полемическая борьба, правда, не в печати, а на собраниях обеих групп.

Наиболее твёрдо отстаивающими старые взгляды являются Лёсик и Колас... Заместитель уполномоченного представительства ОГПУ

Галіна Скрыган

СПАКОЮ ДУШЫ НЕ БУДЗЕ

Да 120-годдзя з дня нараджэння Яна Скрыгана

Жыццё часам падае такія сцэнарыі, якія і прыдумаць немагчыма. Калісьці выбітны журналіст Таццяна Падаляк у сваёй кніжцы «Дыялогі на мяжы стагоддзяў» сказала: «Калі б жыццё беларускага пісьменніка Яна Скрыгана, з усімі дакладнасцямі, перыпетыямі, грывасамі лёсу, пакласці ў аснову літаратурнага твора, чытач напэўна б сказаў — што за дзіўная прыдумка».

Так, у бацькавым жыцці было шмат нечаканых, рызыка-мажорных паваротаў. Аб адным з іх, які па моцы душэўнага напалу можна без перабольшання параўнаць з выбухам бомбы, я б хацела расказаць.

Аднойчы за вячэрай (а наша сям'я звычайна збіралася да вячэры ўся) я заўважыла, што мама з татам былі нейкія не такія, як заўсёды. Вельмі хутка высветлілася прычына, якую яны хаваць і не збіраліся: тата атрымаў на адрас Саюза пісьменнікаў БССР (ён тады знаходзіўся на вуліцы Энгельса) незвычайны ліст. З Заходняй Германіі. У канверце фотаздымак сімпатычнага маладога чалавека з задуменым выразам твару. На адвароце надпіс: «Дарагому бацьку ад сына Усевалада. 27.07.63 г.».

Тут я мушу адкруціць назад кінастужку жыцця. Справа ў тым, што да першага арышту (1936 г.) у таты была сям'я — жонка Галіна (Ліна) і сын Сева, які нарадзіўся (31.05.1937) неўзабаве пасля таго, як тату забралі. У нашай хаце на гэтую балючую для бацькі тэму ніколі не гаварылася. І не таму, што ён меў ад сям'і нейкія таямніцы. Мама мая ўсе падрабязнасці гэтага драматычнага адрэзка жыцця бацькі ведала. І гэтага было досыць. Ёсць такія трапяткія рэчы, да якіх нікому дакранацца нельга.

Для мяне таямнічы ліст не быў абсалютнай нечаканасцю. З самага ранняга дзяцінства я любіла слухаць мамчыны ўспаміны. Яна вельмі вобразна і цікава распавядала аб сваёй маладосці, аб эвакуацыі ў Фергану падчас вайны, аб тым, як пазнаёмілася з татам, аб тым, як я нарадзілася, аб жыцці ў Фергане, потым у Эстоніі. З яе аповедаў я і даведалася, што ў таты перад вайной была сям'я, і што ў самым пачатку вайны яго жонка і сын загінулі пад бамбёжкай, і што назвалі мяне Галінай у памяць аб загінулай татавай жонцы. А калі б нарадзіўся сын, яго б назвалі Усеваладам.

«Знарок прыехаў адзін і вельмі скоро адчуў сябе вінаватым перад жонкаю, што не ўзяў яе з сабою. Аказалася, што на ўвесь Дом творчасці я быў адзіны і працавальшчык і адпачывальшчык. І ўчора даў тэлеграму дадому, каб яна прыехала. Дзеля гэтага схадзіў у краму і купіў самага лепшага, як параілі там, віна.

Чакаючы, вядомыя рэч, міжволі ўспаміналася, як мы пазнаёміліся і як пажанілася. Яе звалі Галяй. Яна была адзіная дачка ў вельмі незвычайнай

сям'і...» (Ян Скрыган. «Трэба хоць трошкі ўспомніць». Выбраныя творы, 2005). Гэты эпізод быў апісаны бацькам у мініяцюры «Трэба хоць трошкі ўспомніць», датаванай 1992 годам, за тры месяцы да смерці.

Падзеі адбываюцца ў клятым 1936 годзе, які пакінуў у нашай гісторыі злавесны след).

Усё гэта цяпер успамінаючы, тата чакаў жонку заўтра да сябе. Але — не дачакаўся. Менавіта тут, у Доме творчасці, усе надзеі абрынуліся ў адно імгненне, калі абрываецца сувязь часоў, распаўзаецца пад нагамі зямля і шанцы на выратаванне душы і цела практычна прыраўноўваюцца да нуля. Гэта быў першы арышт.

Ян Скрыган з жонкай Ганнай у сваім садзе.
Мінск, 70-я гг. XX ст.

Свайго сына тата так ніколі і не ўбачыў. Севачка нарадзіўся неўзабаве пасля арышту. Далей былі пройдзены ўсе кругі пекла, усе горны турэмнага жыцця па поўнай праграме. Але і гэта ж было яшчэ не ўсё. Гаворыцца ж — адна бяда не прыходзіць. Недзе на пачатку вайны да фізічных і маральных пакут таты дабавілася яшчэ: нейкай «галубінай» поштай да таты дайшла кароткая страшная вестка, што акурат на хату, дзе жылі Галіна з Севікам і бабуляй, прамым навядзеннем трапіла бомба і ўся сям'я загінула. І вось з такім усведамленнем тата і жыў.

Прайшлі гады. Наша сям'я ўжо жыве ў Мінску. Я цяпер вяртаюся ў ліпень 1963 года, калі тата атрымаў дзіўнае пісьмо. Дык вось, аказалася, што і сын Сева, і яго маці Галіна не загінулі, асталіся жывыя. Прайшоўшы свае кругі пекла, яны апынуліся ў Германіі. Як мы даведаліся пазней, Сева выпадкова ўбачыў вокладку татавай кнігі і вырашыў напісаць літаральна «на вёску дзядулю». Не ведаючы адраса, не ўпэўнены ў тым, што гэта менавіта яго бацька (па логіцы бацьку даўно ўжо павінна была знішчыць рэпрэсіўная машына таталітарнай сістэмы), Сева проста напісаў на адрас Саюза пісьменнікаў БССР. А калі яшчэ прыняць да ўвагі ідэалагічную ўстаноўку ў іх свядомасці, то можна ўявіць, як ні на што не спадзяваўся Сева.

Так у тыя далёкія 60-я гады паміж нашымі сем'ямі завязалася кранальная перапіска, якая то абрывалася на нейкі час, то аднаўлялася. Кожны чарговы ліст быў для нашай сям'і цэлай падзеяй, якая ўносіла ў хату непадробную цікавасць і радасць. У ролі чытальніка часцей за ўсё выступала мама. Яна вельмі выраз-

Галіна і Сева Скрыган падчас другой сустрэчы. Чэрвень 2011 г., Дуйсбург (Германія)

на дэкламавала кожны сказ, прычым была вялікая майстрыца рабіць пры гэтым каментары, якія былі вельмі дарэчы. Мяркуючы па тэме лістоў Севы, яго маці выхавала ў ім вельмі далікатнае, паважлівае стаўленне да бацькі. З Севавых лістоў (на канвертах ён падпісваўся Эвалд — на нямецкі манер) мы з адноснай рэгулярнасцю ўведвалі падрабязнасці розных падзей жыцця гэтай далёкай і блізкай нам сям’і. Шчыра цешыліся, калі даведаліся пра жаніцьбу Севы, пра нараджэнне дачок: Таццяны, затым Эвы-Надзін. Некаторыя лісты прыносілі журботныя весткі: смерць мамы, праз некаторы час бабулі. Можна толькі здагадвацца, якія землятрусны бушавалі ў душы бацькі, якому так і не наканавана было сустрэцца з сынам.

Тут я мушу патлумачыць, што назву майго сціплага аповеду — «Спакою душы не будзе» я знайшла ў архіўных запісах бацькі. Гэтая фраза востра і моцна ўрэзалася ў маю па-

мяць. Можа, яна была задумана ў якасці загаловка да будучай драмы або трагедыі. Які сакральны сэнс закладзены ў гэтых словах? Бачна толькі адно — аптымізму ў іх няма, а ёсць нейкае ўвасабленне спрадвечнага праклёну, нейкай спрадвечнай зняверанасці, якую выпрацавала ў бацькі жыццё.

Знешне душэўны стан прачытаць у вачах таты было нельга. За лінзамі акуляраў немагчыма было разгледзець яго пачуцці і настрой. Усе свае сакрэтныя думкі тата спавядаў свайму надзейнаму «паплечніку і аднадумцу» — дзённіку, які вёў на працягу амаль дваццаці год. З ім тата мог смела падзяліцца сваімі патаемнымі перажываннямі, хваляваннямі, сумневамі, успамінамі.

Тэма ўспамінаў з жыцця да таго страшнага разлому, які падзяліў яго на да і пасля, тужлівым лейтматавым праходзіць праз усе старонкі дзённіка. Гэты вярэдзячы душу рэфрэн з’яўляецца нечакана, з настойлівай перыядычнасцю, не даючы сэрцу спакою да канца зямнога жыцця: «У сне бачыў Ліну. Яна выйшла з цёмнага фону, падышла весела, у футры рудога колеру, для пацалунка павярнула шчаку. Яркі абрысаваны свежы твар. Мы недзе пайшлі з ёй разам, пад руку.

Яна не прыходзіла да мяне ў сне гадоў пасля дваццаці. Вось і цяпер, раніцою чую ўзрушэнне».

Ці такі, поўны сардэчнага болю запіс: «Учора ў двары паштальёнка дала распісацца за ліст ад Севы. Канверт з чорнай рамкай і адразу зразумеў, у чым рэч. Памерла Ліна...

Божа, як сціснулася сэрца! Якая пакутніца! І з Севінага ліста бачу, яшчэ спадзявалася ўбачыцца, калі б я прыехаў на Сеўкава запрашэнне. Значыцца, таксама было што сказаць.

Роза Станкевіч ШЧАСЛІВЫ ДАРУНАК ЛЁСУ

Да 95-годдзя Уладзіміра Караткевіча

Сорак гадоў прайшло з таго часу, як я пазнаёмілася з Уладзімірам Караткевічам — з пісьменнікам і чалавекам, з якім сябравала чатыры гады. Цэлая палічка з сямі кніг з яго заўсёды арыгінальнымі аўтографамі беражліва захоўваецца ў маёй бібліятэцы.

Адбылося гэта восенню 1980 года. Я жыла ў Беларусі ўжо каля сямі гадоў і, як кожны чалавек, які трапіў у чужую дзяржаву, жадала даведацца як мага больш пра яе. Мне хацелася ведаць гісторыю краіны, якую ўжо палюбіла, але трапляліся толькі падручнікі па гісторыі БССР. А што было да 1917 года, для мяне было загадкай: хіба Беларусь — толькі адсталая правінцыя Расійскай імперыі пад назвай Паўночна-Заходні край з перавагай непісьменнага сялянскага насельніцтва? Адкуль раптам з нічога выраслі такія паэты, як Купала, Колас і Багдановіч?

У той час усё было падзелена на «да» і «пасля» Кастрычніцкай рэвалюцыі. А пра перыяд «да» амаль нічога нельга было знайсці, нават у велічэзнай бібліятэцы Саюза пісьменнікаў.

Зусім спантанна адкрыла для сябе творчасць Уладзіміра Караткевіча. І адразу зразумела: гэта тое, што я так доўга жадала сустрэць. Прагна прачытала яго апавяданні, аповесці і раманы, якія адкрывалі для мяне зусім іншую Беларусь — «terra incognita». Расказвалі пра старажытную зямлю, на якой і разам з якой ужо тысячагоддзямі нараджаюцца, жывуць і паміраюць, радуюцца і пакутуюць, змагаюцца за права вольна і раўнапраўна развівацца беларусы.

Гэты незнаёмы свет, гэты «трагічны і прыўкрасны міф» (Людміла Рублеўская) пра Беларусь паланіў мяне да такой ступені, што я вырашыла пазнаёміцца з яго стваральнікам. Потым нарадзілася жаданне расказаць пра першую і наступныя сустрэчы, якія засталіся назаўсёды ў маім сэрцы.

Першая мая сустрэча з адным з самых самабытных майстроў беларускага мастацкага слова, мабыць, самым беларускім з усіх сучасных пісьменнікаў, Уладзімірам Караткевічам, не была выпадковасцю, шчаслівым дарункам лёсу.

Так з'явіліся на свет некалькі маіх матэрыялаў: інтэрв'ю («Люблю свою Белаю Русь» // Сельская газета, 1980, 7 сент., с. 4), «Любую справу рабіць хвацка» // Літаратура і мастацтва, 1982, 3 снеж., с. 5—7); творчыя партрэты («Земля под белыми крыльями» // Карловска трибуна, 2005, 25 ноем., с. 4, «В света на Уладзимир Караткевич // Диалог, 2007, 17 ноем., с. 3.); дыялог-роздум («Уладзимир Караткевич — апостолът на беларуската духовност» // Среци на беларуска земля. Есета, фрагменти от творчески портрети, диалози-размишления. Пловдив, Университетско издателство «Паисий Хилендарски», 2010, с. 272).

Калі я першы раз патэлефанавала Уладзіміру Караткевічу, ён прыязна запрасіў мяне да сябе дадому. І вось я на вуліцы Карла Маркса, дом 36. У гэтым

доме таксама жыў знакаміты дзіцячы пісьменнік, беларускі Жуль Верн — Янка Маўр. Тут жывуць шмат якія вядомыя пісьменнікі, і сярод іх вялікі сябар, знаўца і перакладчык балгарскай літаратуры Ніл Сямёнавіч Гілевіч, мой навуковы кіраўнік дысэртацыі, акадэмік і пісьменнік Іван Якаўлевіч Навуменка. Тут жыве і Уладзімір Караткевіч.

Падымаюся на пяты паверх і націскаю кнопку званка. Дзверы адчыняе сам Уладзімір Караткевіч і сустракае мяне як старую знаёмую.

— Прабачце, што так высока жыву, а ліфта няма, — ці то жартуючы, ці то сур'ёзна выбачаецца, цяжка зразумець.

Уладзімір Сямёнавіч, такі ветлівы, сардэчны, з усмешкай падае мне руку, што, уваходзячы ў кватэру, я пакідаю ўсе свае страхі і хваляванні за дзвярыма. Беларусы выключна гасцінны народ, як сапраўдныя славяне ўмеюць прывітаць і паважаць гасцей. Уладзімір Сямёнавіч яшчэ раз пераканаў мяне ў гэтым.

Я прызналася яму, што першы твор, які скарыў мяне сваёй арыгінальнасцю, быў раман «Чорны замак Альшанскі». І з таго часу я пачала шукаць яго кнігі і крок за крокам адкрываць для сябе сапраўдную Беларусь. Трапіла ў рукі кніга «Зямля пад белымі крыламі», якая пазнаёміла мяне з гісторыяй краіны. Гэта было тое, што я шукала доўга. З хваляваннем падзялілася ўражаннямі, якія выклікала кніга. Выказала сваё меркаванне, што надыдзе час, калі яе будучы вывучаць у беларускіх школах у якасці падручніка гісторыі і яе «белыя старонкі» раскрыюць дзецям таямніцы «белых плям» у мінулым роднай краіны. А ёмкай і прыгожай назва «Зямля пад белымі крыламі» стане крылатай фразай — сінонімам Белай Русі.

Рэакцыя Уладзіміра Караткевіча была настолькі нечаканай і кранальнай! Ён падышоў да вялізнай бібліятэкі, якая займала ўсе сцены кабінета, і, узяўшы, відаць, адзіны асобнік кнігі, падарыў яго мне з аўтографам: «...на добры ўспамін — сваю зямлю! Уладзімір Караткевіч. 23 студзеня 80 г.».

Так яго «Зямля пад белымі крыламі», зямля буслёў, зямля замкаў і тысяч азёр, Беларусь, стала і маёй — назаўсёды!

Пазнаць таямніцы мастацкага свету Уладзіміра Караткевіча без сардэчнай размовы з ім немагчыма. Пры гэтым трэба ведаць усю яго творчасць, каб адчуць хваляванні яго аналітычнага розуму і нястрымнае імкненне раскрыць складаныя праблемы, вышыні і падзенні мінулага і сённяшняга дня Беларусі. Часта ў яго творах пераплятаецца веліч старажытнасці і дынаміка

прыгодніцкага апавядання, легендарна-паэтычны аповед і гістарычная рэальнасць. Стыль Уладзіміра Караткевіча чымсьці нагадвае мне старажытны замак, амаль бязлюдны, як замак Яноўскіх («Дзікае паляванне караля Стаха»), які аднаўляецца майстэрскай рукою улюбёнага ў свой занятак рэстаўратара...

Пакуль ветлівы гаспадар гатаваў каву, я, седзячы ва ўтульным крэсле, магла разгледзець абстаноўку: у кватэры пісьменніка пануе асаблівая артыстычная ўтульнасць. Са сцяны глядзяць старажытныя беларускія скульптуры з дрэва, а з кутка мудра глядзіць на мяне Майсей — таксама драўляная скульптура, як потым патлумачыў Уладзімір Сямёнавіч, знойдзеная на балоце падчас адной са шматлікіх яго экспедыцый па роднай зямлі.

...І вось ужо цяплом дыміцца кава і яе гаркаваты водар схіляе да размовы.

Так з'явілася інтэрв'ю «Любую справу рабіць хвацка», надрукаванае ў газеце «Літаратура і мастацтва» з снежня 1982 г. Цяпер я даведалася, што яно змешчана і ў томе 14 (с. 216—223) Збору твораў Уладзіміра Караткевіча (у 25 тамах). Што ж, прыемна...

Перад вачыма паўстае Уладзімір Сямёнавіч за сваім сталом. Не, я не бачыла яго ў працоўнай абстаноўцы. Да сваёй творчасці ён адносіўся надзвычай сур'ёзна: працуючы без адпачынку, і днём, і ўначы, як манах у сваёй келлі, як схімінік.

Памятаю аповед Ніны Уладзіміраўны Адамчык, якая жыла на адной лясвічнай пляцоўцы з ім. Перш чым пачаць працу, Уладзімір Сямёнавіч заўсёды апранаўся, як быццам чытач убачыць яго, і рыхтаваўся размаўляць з ім, пераконваць. Апранаў памытую, адпрасаваную кашулю, часцей за ўсё белую. Белая кашуля! Як перад вырашальным боем, як перад сустрэчай з каханай, як на свята...

Мне здаецца, што Уладзімір Караткевіч усведамляў сваю вялікую місію. Ён ведаў сабе цану: адчуваў у сабе нябесны агонь Прызначэння, сілу свайго слова, моц Боскага дабраслаўлення. І разумеў, што ён не са свету гэтага. Разумеў, што ён «прышэлец, праз памылку або па чымсьці недаглядзе ў Божай канцылярыі закінуты ў гэты свет». Як усякі паэт, разумеў, што з ім размаўляе Бог, і жыў у сваім свеце чароўнага святла.

Пабудаваць свой уласны мастацкі свет. Не проста дом! Каб выбудаваць свой Сусвет, патрабавалася поўная аддача сіл. І ён мусіў працаваць так нястрымна, не разгінаючы спіны. І рабіў гэта, як толькі ён мог — «хвацка», «смачна», па-беларуску.

На мове, якую разумеў, як ніхто з яго сучаснікаў. На мове, якую любіў, якой ганарыўся. На мове, на якой у прасторы ім выбудаванага Сусвету размаўляюць і рыцары, гатовыя ахвяраваць сваім жыццём у імя Радзімы і Кахання, і чароўныя беларускія жанчыны, Прыўкрасныя Дамы Караткевіча — загадкавыя і няўлоўныя, як беларускія азёры. І беларускія Рамэа і Джульеты — закаханыя Алесь і Майка з рамана «Каласы пад сярпом тваім». У гэтым Сусвеце ўладарыць свой этычны кодэкс з элементамі прыўкраснай наіўнасці, які спарадзіў своеасаблівы караткевічаўскі неарамантызм.

Чароўны Сусвет Уладзіміра Караткевіча быў адкрыты для ўсіх. Ён не зачыняў яго. Не будаваў брамаў: заходзьце, жывіце, радуйцеся, пакутуйце. Жывіце — напоўнена, так, як і павінен жыць Чалавек. Кахайце і будзьце каханыя!

Яго Сусвет прынцыпова адрозніваецца ад усяго, што існавала ў сучаснай беларускай літаратуры да яго. Замест той шматпакутнай, беднай і адсталай краіны са змучанымі сялянамі, якую апісваюць пакаленні беларускіх пісьменнікаў, ён раскрывае вобраз Беларусі як еўрапейскай цывілізаванай дзяржавы;

яна мае не толькі велічную народную творчасць, але і велічэзную культурную спадчыну, што клапатліва і беражліва захоўваецца пакаленнямі.

Уладзімір Караткевіч выбудаваў свой Сусвет. Ён не падобны ні да чыйго іншага. Ён непаўторны. Яго творы сцвярджаюць, што беларусы маюць сваю прыўкрасную, Богам дадзеную ім зямлю, якую яны павінны любіць і аберагаць. Яны вучаць: калі жывеш на гэтай зямлі, будзь яе гаспадаром, працуй сумленна і аддана. Яны будзілі нацыю, прымушалі яе па-іншаму, іншымі вачыма ўбачыць сябе, пераацаніць сябе і рыхтавалі новае пакаленне, гатовае ўспрыняць незалежнасць Беларусі як нешта натуральнае, гістарычна абумоўленае.

Выконваючы сваю вялікую місію, Уладзімір Караткевіч, як ніхто іншы, улоўлівае пульс масавай культуры (тое, што інтрыгуе самую шырокую чытацкую аўдыторыю) і стварае свой гібрыдны жанр, які спалучае ў сабе гістарычны трылер, дэтэктыўны раман і готыка-рамантычную аповесць таямніц. Так ён злучае ў адно народную гісторыю, масавую літаратуру і заходнееўрапейскія традыцыі. Любоў да ўсяго эксклюзіўнага робіць яго першаадкрывальнікам рамана жахаў у савецкай літаратуры: прывіды, анармальныя з'явы, містыка прысутнічаюць у многіх яго творах.

Вяртаючы беларусам іх багатае і гераічнае мінулае, закранаючы яго любімыя тэмы (гісторыя Вялікага Княства Літоўскага, паўстанне 1863—1864 гадоў), Караткевіч абуджае ў чытачоў нацыянальную годнасць.

«На гістарычных сюжэтах я ствараю сваю матрыцу будучага, — дзеліцца думкамі пра творчасць Уладзімір Сямёнавіч. — Калі ты ў пэўнай сітуацыі калісьці зрабіў так, а не інакш, то і праз сто, тысячу гадоў ты ў падобных абставінах зробіш у нечым падобны ўчынак. Кожны гістарычны сюжэт — гэта адкрытая размова з сучаснікам. А дзе яшчэ можна паказаць так поўна чалавека, што стаіць перад выбарам, кім яму быць, калі не на фоне гісторыі, вайны, экстрэмальных умоў, у якія трапляе гэты чалавек і праяўляецца ўвесь да канца, да тых рыс характару, якія ён, можа, і сам не падазраваў у сабе?» (з інтэрв'ю «Любую справу рабіць хвацка»).

Часам параўноўваюць яго з іншым Уладзімірам Сямёнавічам — Высоцкім. Напэўна, таму, што абодва выяўляюць свой талент у розных мастацтвах: Караткевіч — пісьменнік, сцэнарыст і драматург — сваім гучным барытонам спявае старадаўнія беларускія песні і іграе ў кіно... Ён вандроўнік з вялікай літары, «ён лавіў слова, як ловаць ветразі вецер; пачуўшы ўпершыню старадаўнюю песню, рабіўся шчаслівы, як дзіця» (Валянцін Ждановіч).

Амаль два стагоддзі пасля Паісія Хіляндарскага ў Балгарыі, амаль праз стагоддзе пасля Генрыка Сянкевіча ў Польшчы, Алоіса Ірасека ў Чэхіі, Вальтэра Скота ў Вялікабрытаніі Уладзімір Караткевіч прымае тую ж гістарычную місію ў Беларусі. Яго творчасць дапамагае беларусам усвядоміць уласную найцікавейшую гісторыю і ганарыцца ёю. Уладзіміра Караткевіча часта і называюць беларускім Вальтэрам Скотам, Генрыкам Сянкевічам, Конанам Дойлам. «Мне здаецца, Уладзімір Караткевіч — гэта наш Вальтэр Скот. А Вальтэра Скота не назавеш ні культавым, ні выдатным. Проста, як і Вальтэр Скот, Караткевіч быў рамантыкам і прымусіў нас ганарыцца сваёй гісторыяй» (Уладзімір Гніламедаў).

Асабіста я параўнала б Уладзіміра Караткевіча з балгарскім святым Паісіем Хіляндарскім, ідэалагам балгарскага нацыянальна-вызваленчага руху XVIII стагоддзя, які адыграў велічэзную культурную ролю ў жыцці балгарскай нацыі. Для мяне пісьменніцкі подзвіг Уладзіміра Караткевіча, адкрывальніка табуіраванай зоны сапраўднай, але незнаёмай беларускай гісторыі, параўнальны з подзвігам Хіляндарскага манаха Паісія, заснавальніка балгарскага Адраджэння.

У змрочны час турэцкага рабства Паісій Хіляндарскі піша і распаўсюджвае сваю «Гісторыю славяна-балгарскую пра народы і цароў балгарскіх» (1762), каб нагадаць суайчыннікам пра забытае, але славутае мінулае. Бядотнае становішча суайчыннікаў, страта нацыянальнай памяці, пагарда суседзяў, якія бачылі ў балгарах племя без мінулага, жаданне даць асвету сваім землякам, усяліць у іх пачуццё нацыянальнай годнасці і ўвесці на роўных правах з іншымі народамі ў сучасны свет — усё гэта падштурхоўвала Паісію Хіляндарскага да заняткаў у бібліятэках Афона.

Ён з пачуцця патрыятызму і трывогі за будучыню свайго народа імкнецца абудзіць у балгараў пачуццё нацыянальнай годнасці і гордасці за сваю краіну, прыводзіць у прыклад дзейнасць святых братоў, першанастваўнікаў славянства Кірыла і Мяфодзія, вялікіх балгарскіх уладароў.

Яго «Гісторыя» вучыла любові да балгарскай айчыны і роднай мовы, апавядала пра існаванне балгарскай дзяржаўнасці і культуры да турэцкага заваявання, падрабязна выкладала гісторыю Першага і Другога Балгарскіх царстваў. Яму агідныя тыя, хто ператварыўся ў «найнікчэмных рабоў турэцкіх». Паісій заклікае да супраціўлення прыгнятальнікам, якія «топчуць і мучаюць балгарскую зямлю», дамагаецца незалежнасці балгарскай царквы, выступае супраць засілля ў ёй грэчаскага духавенства, адстойвае права роднай мовы быць сродкам не толькі побытавых зносінаў, але і культуры, асветы, адукацыі.

Тыя ж самыя пачуцці патрыятызму і тыя ж самыя трывогі за будучыню свайго народа — у аснове творчага подзвігу беларускага класіка. Рэанімацыя гістарычнай праўды ў савецкай эпосе — рэч не менш небяспечная, чым распаўсюджванне «Гісторыі славяна-балгарскай» падчас турэцкага рабства ў Балгарыі.

Многія творы Караткевіча атрымліваюць разгромную крытыку і гадамі чакаюць чаргі ў выдавецтвах, але гэта не палохае «рыцара» нацыянальна-культурнага Адраджэння. Невыпадкова яшчэ ў 1967 годзе Янка Брыль казаў: «Давайце падумаем пра тое, які лёс у гэтага чалавека. Ці шмат мы знойдзем людзей, якія будуць пісаць, пісаць, а іх не будуць друкаваць, і ўсё ж пасля гэтага чалавек зноў сядзе і зноў піша?» Іван Антонавіч казаў так у сувязі з праблемай выдання рамана «Каласы пад сярпом тваім», сёння вядомага далёка за межамі Беларусі, а тады, у другой палове 1960-х, ад аўтара запатрабавалі карэнным чынам перапрацаваць твор.

Паўторам, Уладзімір Караткевіч ведаў сабе цану: адчуваў у сабе нябесны агонь Прызначэння, сілу свайго слова, моц Боскага дабраслаўлення. Але жыў ён у краіне бязбожнікаў, і таму яму было няўтульна. Ён крычаў, але яго не чулі. Ён рыдаў, і не было каму выцерці слёзы. Ён стукаўся ў сэрцы сучаснікаў, але яны аказаліся на засаўцы.

Мэтаскіраванасць вялікага мастака слова, палымянага прапаведніка, сцяганосца ідэі адраджэння беларускай нацыі дапамагалі яму перамагаць усе цяжкасці і працаваць. І ён працаваў...

Па сваёй утрапёнасці Уладзімір Караткевіч блізкі святому Паісію Хіляндарскаму. Абодва абураюцца, згадваючы тых сучаснікаў, хто «звяртаецца да чужой палітыкі і да чужой мовы, саромеецца свайго».

У аснове творчасці Уладзіміра Караткевіча гучыць заклік Паісія Хіляндарскага: «О, неразумны, чаму ты саромеешся называцца балгарынам і размаўляць на сваёй мове?» Заклік, які можна было б перафразавать і актуалізаваць (у адносінах да некаторых сучаснікаў) так: «О, неразумны, чаму ты саромеешся размаўляць на сваёй мове? Чаму не ўмееш, не жадаеш размаўляць на сваёй мове?»

Галіна Часлаўская

ШТО ПРАПАНОВАЎ БЕЛАРУСКІ КНІГАГАНДАЛЬ У 1930-Х

Як прадстаўнікі беларускага кнігагандлю дзевяноста гадоў таму дапамагалі кнізе дайсці да чытача, мы можам прасачыць па старонках газеты «Дэкаднік» (інфармацыйна-аператыўны бюлетэнь кнігагандлю Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі), якая выходзіла ў 1930-х. У ёй распавядалі пра кніжныя навінкі, а таксама разважалі пра папулярныя беларускай кнігі. «Дэкаднік» рассылаўся па ўсёй сетцы кнігагандлю па развёрстцы. Рэдакцыя знаходзілася ў Мінску па адрасе плошча Свабоды, 5, наклад на студзеньскім нумары 1932 года пазначаны 1500 асобнікаў.

Давайце разам пагартаем старонкі «Дэкадніка», каб убачыць будні беларускага кнігагандлю дзевяноста гадоў таму і фактычна зрээ эпохі — якія кнігі выдаваліся, што лічылася запатрабаваным, якія метады ўжывалі для прапаганды кнігі, успомнім і лёсы аўтараў.

«З мэтаю політэхнічнага выхавання»

Студзень 1932 года. Звесткі пра ўсе выданні ў «Дэкадніку» падзеленыя на рубрыкі, першай ідзе «Партмаспалітсэктар». Тут выданні палітычныя, Ленін, Сталін, антырэлігійная літаратура. Вядома, маё вока найперш шукае раздзел літаратурна-мастацкага сектара. Даюцца назвы кніг, што выйшлі, і тых, што рыхтуюцца да друку, да кожнай — кароткая анатацыя, закліканая зацікавіць. Адразу сустракаем сярод кніжных навінак «Лынькоў М. Апошні зьверыядавец. Кніжка дае малюнак жыцця на гуце» і «Крапіва. Хвядось-Чырвоны нос. Казка Крапівы высмейвае багему ў літаратурным жыцці». Нагадаю, што сюжэт паэмы Крапівы пераклікаецца з «Клапом» Маякоўскага, а правобраз галоўнага героя, які так перапіў, што заспіртаваўся і ачомаўся ў шклянкой скрынцы ў музеі праз сто гадоў, — Паўлюк Шукайла, паэт і крытык, з якім Крапіва варагаваў. Падцвельваецца ў паэме і Цішка Гартны, які «Дзеля справы, дзеля славы ў выдавецтве ціснуў “сокі”». Маецца на ўвазе раман Гартнага «Сокі цаліны», які лічылі даўжэзным ды нудным. Даемца анатацыя і на кнігу Барыса Мікуліча «Чорная вірня». Сярод навінак — пераклад з рускай мовы вядомага рамана Мікалая Ляшко «Доменная печ» пра аднаўленне зруйнаванай у Грамадзянскую вайну вытворчасці.

У спісах літаратуры, якая рыхтуецца да выдання, ёсць і імя Юлія Таўбіна з паэмай «Таўрыда». У наступным «Дэкадніку», які выйшаў 20 студзеня, да назвы дадаўся анонс: «Паэма. Дзе малюнак жыцця працоўнае яўрэйскае беднаты ў былой Расейскай Імперыі, эміграцыі беднаты ў Амерыку і потым жыццё ў яўрэйскай камуне».

203 30к
11094

ПРОЛЕТАРЫ УСІХ КРАЕУ ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

ДЭКАДНІК

СЭКТАРУ КНІГАГАНДЛЮ ДЗВБ

№ 2 (8) РАССЫЛАЕЦЦА ПА УСЕЙ СЕПІ КНІГА- ГАНДЛЮ ПА РАЗЬВЕРСТЫ АДРАС РЭДАКЦЫІ Менск, Пляц Волі 5, тэл. № 7—41 20 СТУДЗЕНЯ 1932 г.

XVIII 2-8, 10-14, 17-19 (13) АПЭРАТЫЎНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ

10773 ВЫШЛІ З ДРУКУ ЗА ПЕРШУЮ ДЭКАДУ СТУДЗЕНЯ

ПАРТМАСПАЛІТСЭКТАР.

Шэйман М.—Агнем і крывёю ў імя бога. 6,5 арк. т. 5.000 п. 60 к.
Кніжка напісана папулярна. Без яе нельга абыйсціся ў нашай прапагандыскай анты-рэлігійнай працы.
Чарвікоў В., доктар.—Слупкія муміі. 5 арк. т. 3.000 п. 80 к.
Грунтоўчыя са строга-навуковых даследак паліюцца вынікі ўскрыцця і даследавання азначай, вядома маладзёна Гаўрыіла Сіткага і кніжні Софіі, даступная шырокім колам чытачоў.
Пятухоў М.—За ўсёгугільнае тэхнічнае навуццанне ўдзярыкаў. 2 ар. т. 5.000, п. 10 к.
Завочны Камуністычны Універсітэт. Гісторыя міжнародна арав. руху № 1. 5,5 арк. т. 3.000, п. 50 к.

ЕВЬГАСЭКТАР

Лынькоў М.—Апошнізверыядзец. Выд. II. 9,5 арк. т. 3.000, п. 90 к. Кніжка дае малюнак жыцця на гуче.
Лішко.—Доменная печ. 10 1/4 арк. т. 3.000, п. 70 к.
Станіўскі.—Пад мстачковым месінам. (Аповесць) 10 арк. т. 3.000, п. 1 руб.
У рэальных фарбах паказана мстачковае жыццё, перабудова мстэчка, клясавая барацьба ў працэсе гэтай перабудовы і перамога новага.
Крапіва.—Хвадось—Чырвоны нос. 6 арк. т. 3.000 п. 1 р. 55 к. Казка Крапівы высьмейвае багату ў літаратурным жыцці.
Мікуліч.—Чорная бірыя. (Новэлі). 8 арк. т. 5.000, п. 90 к.
Пракс Е.—Хілабнем. (Спроба політычнай літаратуры). 1 арк. т. 3.000, п. 50 к.

МАСТАЦКІ СЭКТАР.

ПАСТУПЛА У ПРОДАЖ

СТАЛІН

ПЫТАНЬНІ ЛЕНІНІЗМУ

Т. 20000. Стар. 564. Ціна 1 р.

ТЭХСЭКТАР

Сафронаў Д. Іж.—Даведнік раманцера. 3 арк. т. 3.000, п. 75 к.

ВУЧПЭДСЭКТАР

Пераварынь БССР у краіну савецкай

Праз год Юлія Таўбіна арыштуюць, ягоныя творы надоўга апынуцца пад забаронай. Прычынай арышту паслужыў ліст ад цёткі, якая пераехала ў Амерыку.

Рыхтаваліся да друку два зборнікі Янкі Купалы — «Адплата кахання» і «Было гэта», чацвёртае выданне баек Крапівы, а таксама «Гоман зарніц» Цішкі Гартнага — зборнік, у якім «тры групы апавяданняў: а) жыццё рабочых; б) калектывізацыя вёскі і в) жыццё замежных пралетарыяў». Зборнік вершаў Янкі Бобрыка называецца «Рэспубліка кліча». А вось гэтая кніга сёння забытая: «Райсін — «Непакорныя». Апавяданне разглядае вельмі цікавае пытанне, яшчэ не закранутае ў беларускай літаратуры — «Віленскую трагедыю», калі група камуністаў і камсамольцаў, выкарыстаўшы ўсе сродкі абароны, прымушана была скончыць самагубствам». Дадаецца каментарый: «Апавяданне цікавае і карыснае. Кожнаму камсамольцу і юнаку, чытаецца з цікавасцю і дарослымі».

Яшчэ адзін раздзел — «Юнацка-дзіцячы сэктар». Відаць, што літаратуры для дзяцей надавалася важнае значэнне: яе выдавалася шмат. І пра ўцёкі з царскай высылкі, і пра тое, як самому зрабіць радыёпрыёмнік, і пра канструкцыі самалётаў... З тых, што рыхтаваліся, — дзве кнігі Янкі Маўра, «Чалавек ідзе» і «Савецкая кватэра», а таксама брашура для дзяцей пра Гомсельмаш «з мэтай політэхнічнага выхавання».

У гэтым выпуску «Дэкадніка» даецца рэклама — з 1 студзеня 1932 года пачынае выходзіць «новая часопісь» кніжнай справы, бібліяграфіі і прапаганды кнігі «Кніга масам». Выданне Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі і кніжнай палаты пры Белдзяржбібліятэцы.

У наступным нумары ад 30 студзеня галоўная тэма — распаўсюджванне сельскагаспадарчай літаратуры. Да веснавой сельскагаспадарчай кампаніі сектару кнігагандлю належала выдаць адпаведны каталог, сачыць, каб у кнігарнях з'яўлялася літаратура з улікам гаспадарчага профілю рэгіёнаў, выезджаць на месцы. «2.000.000 экз. кніжок масава-арганізацыйна-палітычнай і с-гаспадарчага характару, разлічаныя на шырокія саўгасныя і калгасныя масы павінны

быць своечасова даведзены да кожнага калгасніка, рабочага саўгаса, МТС і аднаасобніка-бедняка і серадняка».

Да распаўсюджвання кніг патрабавалася прыцягнуць хатнікаў (адпаведнік рускаму «избач» — загадчык «избы-читальни»), аграномаў, дактароў, настаўнікаў, вучнёўскія арганізацыі. Друкуюцца рэкамендацыйныя бібліятэчкі сельскагаспадарчай літаратуры.

Што датычыцца літаратурнага сектара, паведамляецца, што выйшлі з друку нарыс «Асінстан» Іларыёна Барашкі пра будаўніцтва Асінаўскай электрастанцыі «вершамі і прозаю», «Брыгадзіравы апавяданні» Кузьмы Чорнага і паэма «Арка над акіянам» Пятра Глебкі. («Спроба адлюстравач у мастацкай форме класавае змаганне і сацыялістычнае будаўніцтва. Напісана цікава».)

Нумар 20 лютага таксама выходзіць пад лозунгам «За масавую баявую навукова-папулярную сельска-гаспадарчую кнігу». «Мы яшчэ не навучыліся гандляваць кнігаю, як гэта патрэбна: слаба разбіраюцца работнікі кніжнага прылаўку з тэматыкаю літаратуры, з яе кароткім зместам, характарам і г. д.» — заўважае аўтар перадавіцы і ўносіць шэраг прапаноў: брыгады раённых газет павінны прапагандаваць кнігі на месцах, не забывацца пра рэцэнзіі як у цэнтральных газетах, так і ў раённых.

Адметнасць нумара — абвестка: «Гэтымі днямі пачынае выходзіць 10-дзённая газета органу Федэрацыі аб'яднанняў савецкіх пісьменнікаў і Галоўмастацтва БССР «Літаратура і мастацтва». Указваецца адрас рэдакцыі, куды можна слаць матэрыялы: Мінск, вул. Савецкая, 68.

«Дэкаднік» прапаноўвае «абменьвацца практыкаю лепшых і горшых кнігарняў, практыкаю ўдарнікаў кнігі пра метады і спосабы прасоўвання, пра гандаль кнігаю... Патрэбна даваць месца водгукам чытачоў». Каб кніга не залежвала ў раённых кнігарнях, неабходныя рэальныя папярэднія планавыя заказы, «тады мы даб'ёмся таго, што папера не будзе марнавацца, не давядзецца накіроўваць назад цэлыя тоны паперы замакулатурных кніг».

Пяройдзем да анонсаў... Рыхтуецца да выхаду паэма Пятра Глебкі «Арлянка», аповесць Платона Галавача «Спалох на загонах», п'еса Гурскага «Качагары», у раздзеле «Юндзетсэктар» — «Сын вады» Янкі Маўра, пераклад Джэка Лондана «Белы ікол» і кніга Уліцкага «Консэрвы для кароў», як рабіць сілас і які ўдзел у гэтай справе могуць узяць дзеці.

Вось яшчэ адметныя выданні: «Хацкевіч. Налівайся колас. (Вершы) 8 арк. Падыходзіць да кампаніі веснавой сяўбы, бо вершы прысвечаны, галоўным чынам, сельска-гаспадарчым кампаніям (вясна-восень). Напісаны бадзёра і жывою моваю. Могуць дэкламавацца ў сувязі з правядзеннем веснавое сяўбы. Шыдлоўскі. На граніцы. (Апавяданне). 1 арк. Дзецца малюнак здзекаў белапалякаў з беларускіх сялян пад Польшчаю, здзекаў настаўнікаў з школьнікаў беларусоў у польскіх школах, што прымушаюць дзяцей уцякаць у савецкую Беларусь. Паказана, як яны чыталі ў падпольнай літаратуры, што ў нашых школах беларуская мова ў пашане, што дзецям даюць гарачае снеданне, абутак і не б'юць іх. Тэма актуальная. Чытаецца з захапленнем».

Зборнічак Віталіна «Будзем жыць» з анатацыяй «Вершы ўдала апрацаваны з мастацкага боку. Маюць значную палітычна-грамадскую вартасць» таксама змушае задумацца. Праз год пасля выхаду гэтага, першага, зборніка паэта арыштавалі. Адбыў высылку, ваяваў на фронце, у Беларусь не вярнуўся — тут былі ўпэўненыя, што Змітрок Віталін загінуў. Потым адкрылася, што ён пражыў доўгае жыццё далёка ад дому і пісаў вершы пад іншым прозвішчам.

У «Дэкадніку» за 29 лютага 1932 года гучыць заклік арганізаваць на фабрыках і заводах часовыя кніжныя шафкі і кніжныя вітрыны для продажу літарату-

Анатоль Трафімчык

ВАРТАСЦЬ РАДАВОДНЫХ ДОСЛЕДАЎ

Літаратурна-філасафічнае эсэ

Я буду рады, калі ўдасца
 Маім людцам у вашай ласцы
 Хоць на кароценькі часочак
 Заняць хоць цесненькі куточак.
 Жыццё іх, праўда, нецікава,
 Пра іх нідзе не ходзіць слава,
 Аб іх гісторый не складаюць,
 Пра іх і песень не спяваюць,
 Апроч вятроў, што нудна ў плоце
 Зімой у горкай адзіноце

Халодны снег нясуць-здзіраюць
 І бедным людзям байкі баюць
 Аб жыцці, долі іх пахілай
 І плачуць-стогнуць над магілай,
 Дзе косці іх у праху тлеюць —
 Адны вятры іх пажалеюць.
 Але не кожны сцяміць мовы
 І жальбы ветру між будовы:
 Чаго ён жаласна спявае,
 Каму ён песенькі складае?

Гэткімі словамі Якуба Коласа (1882—1956) захацелася адкрыць нашае эсэ на сфармуляваную ў загалоўку тэму. З аднаго боку, памяць пра продкаў як аксіялагічны імператыў — *a priori* бессумненная. З іншага боку, роздумы, філасафічная іманентнасць якіх адпачатковая, тут ніколі не будуць лішнімі. Да таго ж у нашым выпадку прапануецца асэнсаванне праз пэўную прызму — у спалучэнні з літаратурна-мастацкімі, часцей паэтычнымі выказваннямі. Пачнём, паводле лацінскай прымаўкі, *ab ovo*.

Людзі звычайна імкнуцца да працягу роду. Навошта?

Безумоўна, каханне лічыцца самай вялікай чалавечай каштоўнасцю, роўна-вялікаю жыццю, якое (у натуральных выпадках) і цепліцца на гэтай грэшнай планеце менавіта дзякуючы названаму пачуццю.

Але ж не толькі працэс — і вынік многіх турбуе. Ды што, калі вынік заста-нецца з напрамкам у нікуды? Праз тры пакаленні пра цябе нават не ўспомняць. Такая мімалётная доля чакае вашае прыроднае памкненне.

Ці можна таго пазбегнуць? Так. Праз канструкцыю радаводу. Далей гэтае эсэ можна не чытаць, а брацца за складанне гісторыі свайго паходжання. Тым не менш знойдуцца і тыя, што чытаць будуць. То — для іх скажам наступнае.

Некаторыя паспрабуюць прымяніць адгаворку: маўляў, складанне рада-водаў — гэта справа шляхты. Сапраўды, так было. Але чаму? Ды таму, што шляхта ўмела пісаць. Прычым не проста пісаць — валодала граматай, але — менавіта сачыняць. Не ўсім было такое ўменне дадзена ад нараджэння. Аднак дзякуючы адукацыі вучыліся перадаваць праз пісьмо тыя ці іншыя думкі. Скла-данне радаводу з’яўлялася адной з найважнейшых спраў. Таму і атрымлівала яна столькі ўвагі.

Сёння ўменню сачыняць усіх вучаць яшчэ ў школе. Балазе адукацыя абавяз-ковая. Калі вы яе атрымалі (нават на ўзроўні 9 класаў), значыць, тэарэтычна можаце ствараць нарыс хця б на троечным (па пяцібальнай сістэме) узроўні. Для радаводу больш не трэба. Гэта шляхта (і то — багатшая) магла заказаць некага са здольнасцямі да творчасці, хто б на аснове сказаў ці запісаў склаў бы серыю радаводных наратываў. Людзі паспалітыя не маюць такой магчы-

масці. Таму трэба рупіцца самім. Тым болей што, паўтараю, па ідэі ўсе валодаюць (павінны валодаць) такімі ўменнямі. Прычым для апісання таго ці іншага продка дастаткова хаця б класці яго біяграфію на аснове вядомых дадзеных: дзе і калі нарадзіўся, дзе і калі вучыўся, чым займаўся і дзе жыве ў дарослым жыцці, з кім ажаніўся і колькі прыдбаў дзетак, назваць па магчымасці асабліва-сці яго постаці. Гэта дазволіць і надаць арыгінальнасці чалавеку, і дапаможа яго распазнаваць у выпадках падабенства з іншымі, несваякамі.

Паўстае пытанне: дзеля чаго — навошта трыбушыць мінулае, капацца ў пошуках сваіх папярэднікаў, тым больш далёкіх і даўно забытых? Яго можна вырашыць даволі проста: каб ведаць, з чыстай цікаўнасці. Каб ведаць продкаў. Каб ведаць, адкуль мае «я» прыйшло на белы свет. Але існуе яшчэ шэраг адказаў. Адзін з іх, ці не найважнейшы: каб шанаваць людзей, якія сталі крыніцай твайго жыцця. Шануючы іх, мы тым самым шануем і сябе (думаецца, сябе ж вы шануеце?). Шануючы іх, мы такім чынам ствараем перадумовы для павагі ў свой адрас ад нашчадкаў, ад будучых (пасля вас) пакаленняў.

Калі не памыляюся, філосаф-дэкадэнт Артур Шапенгаўэр (1788—1860) гаварыў, што па вялікім рахунку кожны чалавек мае абсалютнае шкадаванне толькі адносна родных па прамой лініі да папярэдняга і наступнага калена — гэта значыць, толькі да сваіх бацькоў і дзяцей, астатнія настолькі глыбокіх пачуццяў не выклікаюць. Жыццёвыя практыкі ў асноўным даказваюць рацыю таго мыслара.

Тым не менш дабрыня застаецца той характарыстыкай, што робіць нас людзьмі. Хаця, як часта кажуць, усім добрым не будзеш. Яно так. Але ж любіць сваіх продкаў — гэта не з'яўляецца нечым надзвычайным. У той жа час для таго, каб іх любіць, спярша трэба ведаць і помніць.

Паслухаем яшчэ аднаго мудрага чалавека:

«Любить свою семью, свои впечатления детства, свой дом, свою школу, свое село, свой город, свою страну, свою культуру и язык, весь земной шар необходимо, совершенно необходимо для нравственной оседлости человека. Человек — это не степное растение перекаати-поле, которое осенний ветер гонит по степи.

Если человек не любит хотя бы изредка смотреть на старые фотографии своих родителей, не ценит память о них, оставленную в саде, который они возделывали, в вещах, которые им принадлежали, значит, он не любит их. Если человек не любит старые дома, старые улицы, пусть даже и плохонькие, значит, у него нет любви к своему городу. Если человек равнодушен к памятникам истории своей страны, значит, он равнодушен к своей стране».

Такім чынам Дзмітрый Ліхачоў (1906—1999) наўпрост звязвае пачуцці да бацькоў з адносінамі да бацькаўшчыны, любоў да матулі — з любоўю да матчынай мовы. Няма аднаго — не будзе і другога. Прычым, думаецца, што звёны ў ланцужку прычынна-выніковых сувязей могуць у дадзеным выпадку мяняць паслядоўнасць. Гэта значыць, адсутнасць цёплых пачуццяў да радзімы і мовы продкаў азначае і эмацыйную пустату стасоўна тых жа продкаў, што ў сваю чаргу стварае перадумовы такіх жа адносін да падобных асоб з боку іх нашчадкаў.

Канечне, як піша вядомы беларускі пісьменнік і спецыяліст ў генеалагічнай справе Уладзімір Ліпскі (нар. у 1940 г.), варта прызнаць наступнае:

«...Адам і Ева — карані нашага чалавечага дрэва. Такая выснова стукаецца ў сэрца, калі пачынаеш усведамляць: хто Я? Калі пачынаеш плесці ланцужок свайго радаводу. Калі хочаш разгадаць тайну стагоддзяў, блізкую да тваёй сям'і, а значыць, і для самога сябе, да сваёй Радзімы. <...>

Корань сілкуе дрэва, дае яму моц. Расце дрэва, множыцца і... гіне. Ці па ўзросту падае, ці ад сякеры дрывасека, ці ад хвароб, ці ад нядбайнасці гаспадароў. А на яго месцы вырастае новы ствол. Жыццё прадаўжаецца!»

У сувязі з захаваннем памяці і шанаваннем продкаў нехта абавязкова (напрыклад, для адчэпнага ці самазаспакаення) вельмі рытарычна скажа: а што, хіба мала таго, што на магілах ставяцца помнікі? Тут усё проста: мала.

Яшчэ зусім нядаўна — да XX ст. — і помнікаў не ставілі. Ізноў-такі за выключэннем шляхты, найболей заможнай, можна сказаць, магнатаў. Масы, звычайна вясковыя, але і гарадскія, жылі па-іншаму. «Вясковы лірнік» Уладзіслаў Сыракомля (1823—1862) у «Вандроўках па маіх былых ваколіцах», якія, між іншым, датычацца Цэнтральнай Беларусі і знаходзяцца непадалёку ад мясцін, дзе жылі продкі аўтара гэтых радкоў, заўважыў: «...Селянін у хаце на печы альбо пад чымсьці плотам заканчвае сваё ціхае жыццё. Сям'я паплача па ім, замкне яго ў чатыры сасновыя дошкі, пахавае на могілках, а праз год пасля смерці паставіць над ім драўляны крыж, справіць памінкі, нап'ецца там, потым яшчэ паўздыхае, памоліцца і... забывае нябожчыка».

У сучасных даследчыкаў бачанне тых працэсаў больш эўфемістычнае і навуковае. Але і яно па гамбургскім рахунку сутнасна не адрозніваецца ад Сыракомлевай дэкадэнтнай катэгарычнасці. Так, пра традыцыі паўночнай часткі Беларусі спецыяліст-навуковец Віктар Чараўко піша наступнае:

«У вачах нашых продкаў смерць і пахаванне чалавека не прыводзілі да аўтаматычнага выключэння яго з жыцця калектыву. Пераход памерлага ў статус «дзядоў» вымагаў часу і патрабаваў ажыццяўлення пэўных рытуальных дзеянняў, значная частка якіх адбывалася на могілках. На наступны пасля пахавання дзень адбываліся «траціны»: родныя паміналі памерлага на могілках, пакідаючы там частку рытуальных страў і посуд. Важнае значэнне меў абрад «прыкладзінаў», які выконваўся на працягу года пасля пахавання, уключаў упарадкаванне магілы і памінкі на могілках. Упарадкаванне магілы магло прымяркоўвацца да асенніх Дзядоў ці Радаўніцы. Прыкладзіны завяршалі цыкл індывідуальнай памінальнай абраднасці і азначалі пераход памерлага ў катэгорыю «дзядоў».

Пахавальна-памінальныя абрады павінны былі не толькі дапамагчы нябожчыку трапіць у іншы свет, але і паспрыяць паступоваму выдаленню памерлага з сацыяльнай структуры і памяці людзей. Таму цыкл індывідуальнай пахавальнай абраднасці звычайна працягваўся прыкладна год. Пасля гэтага памерлы шанаваліся ў межах агульных памінальных дзён разам з іншымі дзядамі».

У далейшым папярэднікі кожнага роду рэгулярна паміналіся. Што праўда, не пайменна. Дзеля гэтага існаваў спецыфічны абрад «хрыстасавання» з продкамі. Яго прыблізна прыклад апісвае журналістка Алена Доўнар (нар. у 1997 г.): велікоднае яйка качалі крыж-накрыж на магіле; выпіўшы чарку гарэлкі, адлівалі крыху на магілу, перад адходам пакідалі крыху куцці, яйкі, хлеб і іншую ежу продкам. Аднак гэты звычай на Радаўніцу сыходзіць. Таму што, па-першае, забываюцца традыцыі, па-другое, жыццё раскідвае людзей па розных кутках свету, што робіць немагчымым выкананне многіх абрадаў, па-трэцяе, змянілася парадыгма чалавечага існавання ў цэлым: этнічны і патрыярхальны лад адышоў у нябыт, саступіўшы месца мадэрнаму. У ім гадавы кругазварот, бясконцы па сваім уражанні, змяніўся лінейнасцю, паўторнасць чалавечага існавання (маецца на ўвазе кожны індывід) — непаўторнасцю, але галоўнае — непісьменнасць змянілася пісьменнасцю. Апошняе дазваляе занатаваць тую непаўторнасць (хаця б часткова) — шляхам захавання памяці. Яе важнасць падрэсліваецца ці не кожным. Так, тая ж А. Доўнар піша: «Памяць —

гэта тое, што аб'ядноўвае пакаленні. Страшна ператварыцца ў звычайнае «перакаці-поле», не ведаючы сваіх каранёў».

Тым не менш нават пасля цывілізацыйнай эвалюцыі мемарыялізацыі, якая адбылася на працягу XX ст., колькі мы помнім продкаў? Канечне, ведаем дзядоў. Ну, хай трохі прадзедаў. Усё. Іх магілы знікаюць з кожным новым пакаленнем. Нягледзячы на ўстанаўленне помнікаў, сітуацыя змянілася не так ужо і радыкальна. Як пісаў ужо цытаваны тут класік,

І бацьку скоро сын забудзе —
Каротка памятка аб людзе,
Аб простым людзе. І такая
Ўсім бедным доля выпадае:
Прайсці свой круг, прамарнавацца
І невядомымі астацца
Ды быць забытымі тут ўсімі —
І сваякамі і чужымі.

(Якуб Колас)

Аўтар гэтых радкоў у сваёй творчасці задумваўся не раз на тэму жыцця і смерці. І, так бы мовіць, паслясмерця:

Смерць, жыццё... Дзіўно ўсё гэта!
І нашто жыць? Каб сканаць?
Смерць прыйшла — і песня спета,
І прыложена пячаць.
І няўжо не будзе следу,
Жыў на свеце ты, ці не?..

Тое самае пытанне задае нам славуты пісьменнік Алесь Адамовіч (1927—1994) у вельмі трагічнай аповесці пра людскія лёсы ў вайну і пасляваенны час «Венера, або Як я быў прыгоннікам»: «Хто з нас помніць (помніў?) род свой далей за дзеда альбо бабкі? Не трымалі ў памяці і не было патрэбы ведаць. Лепш далёка не зазіраць, каб услед за табой і нехта іншы не зазірнуў», — маючы на ўвазе, што некаторыя старонкі радаводу могуць стаць гібельнымі для чалавека. Да таго ж, як працягвае аўтар цытаты, «якая цікавасць у тым, калі ўсё самае галоўнае пачыналася ў наш час і чакае нас усіх наперадзе?» Пры гэтым А. Адамовіч рэзюмуе: «Толькі свабодны чалавек цікавіцца каранямі. Альбо дзеся свабоды. Во, як мы цяпер».

Думку працягвае і пашырае народны паэт Ніл Гілевіч (1931—2016):
Род звязецца,
Калі магіл не шанаваць...

<...>

«Чаго мы ходзім на магілы?
Што нас вядзе пад сосен шум?

Ці жаль? Ці страх? Ці проста звычай?
Ці неўсвядомлены абрад?
Ці нейкай сілай таямнічай
Жыве ў нас памяць цяжкіх страт?

Чаго ідзём? Паплакаць горка?

Паспавядацца? Клятву даць?
Ці, можа, з гэтакіх пагоркаў
Сваё жыццё нам лепш відаць?

Свой шлях — у пошуках і ўдачах,
У заблуджэннях і грахах?
Ці ў гэткі час яснаей мы бачым
Радзімы-Бацькаўшчыны шлях?

Ужо даўно і косці стлелі,
Зямлёй зрабіліся даўно,